

**Luokkataustan ja yksilöllisten valintojen välimaastossa:
Millaisiin tekijöihin opiskeluun liittyvät valinnat ja kokemukset
pohjautuvat?**

**Heli Oksanen
Pro Gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Humanistisyhteiskunta-
tieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2020**

TIIVISTELMÄ

LUOKKATAUSTAN JA YKSILÖLLISTEN VALINTOJEN VÄLIMAASTOSSA

Millaisiin tekijöihin opiskeluun liittyvät valinnat ja kokemukset pohjautuvat?

Heli Oksanen

Yhteiskuntapolitiikka

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Mikko Jakonen

Kevät 2020

sivumäärä: 66 sivua

Tutkielmassani selvitän luokkataustan vaikutusta opiskelua koskeviin valintoihin ja kokemuksiin. Lisäksi tarkoituksena on tuoda esille, miten yksilölliset valinnat näkyvät valinnoissa ja kokemuksissa. Luokkataustan on todettu vaikuttavan edelleen nykypäivänä siihen, miten opiskelija kokee yliopistomaailman. Tutkielmassa kyseenalaistetaan nykyään paljon esillä olevaa ajattelua, että elämä olisi pelkästään itsestä kiinni. Tutkielmaani varten olen kerännyt keväällä 2020 haastatteluaineiston, joka käsittää kuusi naista, jotka tekivät sillä hetkellä maisteriopintoja Jyväskylän yliopistossa. Naisten vanhemmilla ei ollut yliopistotaustaa, lukuun ottamatta yhtä vanhempaa. Tutkielmani aihetta tarkastelen Bourdieun pääomateorian avulla, mutta myös yksilöllistymisen käsitteen kautta. Tein haastattelut teema-haastattelulle tyypillisin menetelmin ja aineiston analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tutkielmani tulokset osoittavat, että luokkataustalla on ollut merkitystä siihen, miten ja minkälaisia valintoja on tehty opiskeluun liittyen. Lisäksi luokkataustalla on ollut vaikutusta siihen, millaiseksi opiskelu yliopistossa on koettu. Tuloksista voidaan myös päätellä, että yksilöllisillä valinnoilla on ollut merkitystä, mutta nämä valinnat eivät ole tapahtuneet aina vapaasta tahdosta. Lisäksi tulokset osoittavat, että valintoihin ja kokemuksiin on jossain määrin vaikuttanut varhaisella iällä peruskoulu ja yliopisto-opiskelujen aikana Kela.

Avainsanat: luokkatausta, pääomat, yksilöllistyminen, eriarvoisuus, yliopisto-opiskelu

SISÄLTÖ

1. Johdanto.....	3
1.1 Tutkimusaihe	4
1.2. Aihepiirin aiempi tutkimus	5
1.3. Tutkimuskysymykset	7
1.4. Tutkielman rakenne	8
2. Luokan ja yksilöllistymisen teorat.....	9
2.1. Mitä luokka on nykypäivänä?.....	9
2.2. Eriarvoiset lähtökohdat opintielle	12
2.3. Suomalainen luokkayhteiskunta	15
2.4. Elämä on itsestä kiinni.....	18
2.5. Bourdieu: pääomat ja luokka	21
3. Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	26
3.1. Aineisto	26
3.1.1. Aineiston esittely.....	26
3.2. Menetelmät	29
3.2.1. Teemahaastattelu ja litterointi	29
3.2.2. Teoriaohjaava sisällönanalyysi	32
3.2.3. Tietoturva ja tutkimuseettiset kysymykset.....	33
3.2.4. Haastatteluaineiston analysointi ja teemoittelu	34
4. Analyysi.....	36
4.1. Yksilön merkitys valintojen, haasteiden ja onnistumisten takana	36
4.1.1. Omien valintojen painottunut merkitys.....	36
4.1.2. Onnistumisten ja haasteiden taustasyyt.....	37
4.2. Pääomien ja yksilöllisten valintojen välinen suhde	41
4.2.1 Kotoa saatu kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma	41

4.2.2. Vanhempien tiedon puute.....	42
4.2.3. Taloudellisen pääoman vaikutus	45
4.3. Muita tekijöitä, jotka vaikuttaneet valintoihin ja kokemuksiin	47
4.3.1. Kodin ulkopuolisen kasvuympäristön merkitys.....	47
4.3.2. Opintotuen ongelmakohdat	49
5. Johtopäätökset ja pohdinta	53
5.1. Keskeisimmät tulokset.....	54
5.2. Tutkielman anti ja jatkotutkimusaiheita.....	60
LÄHDELUETTELO	62

1. Johdanto

Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat opiskelijoiden valintoihin ja kokemuksiin yliopistossa. Tarkemmin olen kiinnostunut siitä, miten erityisesti luokkatausta ja yksilölliset valinnat ilmenevät opiskelua koskevissa päätöksissä sekä kokemuksissa. Koen aiheeni yhteiskuntapoliittisesti tärkeänä, koska luokkataustasta johtuvien erojen vaikutus koulutuspolulla etenemiseen on tärkeä asia yhteiskunnallisella tasolla. Eri tutkimukset ovat muun muassa osoittaneet, että luokkataustalla on edelleen vaikutusta yliopistokokemukseen ja tausta on voinut aiheuttaa haasteita opiskeluaikana. Muun muassa Mari Käyhkö (2014) on tehnyt aiheesta tutkimusta ja selvittänyt työläistaustaisten naisten kokemuksia yliopistosta. Lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriö on julkaissut Susanna Mikkosen ja Vesa Korhosen (2018) tutkimuksen, jossa on selvitetty koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoa työläistaustaisten yliopisto-opiskelijoiden kohdalla. Omalta osaltani haluan tutkielmallani nostaa aihetta esille ja osoittaa, miten henkilön lähtökohdat voivat vaikuttaa yliopistossa tehtyihin valintoihin ja kokemuksiin.

Koen myös yhteiskunnallisesti ajankohtaisena käsitellä aihetta sen kautta, miten yksilölliset valinnat ja luokkatausta ilmenevät suhteessa toisiinsa. On vaikuttanut siltä, että puhe yksilön vastuusta omaan elämään liittyen on lisääntynyt. Aihetta koskien on todettu, että yksilökeskeisellä puheella on tapana peittää alleen sosiaalisen eriarvoisuuden vaikutukset yksilöön (Käyhkö 2014, 4; 17). Yksilön vastuusta uutisoi muun muassa Yle Uutiset (Hirvonen 2018a). Kyseinen uutinen kertoi Kunnallisalan kehittämissäätiön toteuttamasta kansalaistutkimuksesta, jonka tulosten mukaan valtaosa suomalaisista ajattelee, että yksilön kuului olla vastuussa itse erittäin tai melko paljon omasta hyvinvoinnistaan (Hirvonen 2018a). Yle Uutiset kertoi myös sosiaalidemokraattisen Kalevi Sorsa -säätiön vetämästä Tasavertaiseen yhteiskuntaan -hankkeesta (Länkinen 2013). Sen mukaan Suomessa on korostunut ajattelutapa yksilökeskeisestä voittajien yhteiskunnasta, vaikka kansainvälisellä tasolla Suomi tarjoaa edelleen suhteellisen tasavertaiset mahdollisuudet jokaiselle kansalaiselleen. Tasavertaisuutta horjuttavat ilmiöt ilmenevät Suomessa uutisen mukaan niin, että hyvä asema ja ansiotulot vaikuttavat saatujen terveyspalvelujen laatuun, lasten ja nuorten palveluihin kohdistuu leikkauksia ja, että koulutus on periytyvää. Lisäksi sosiaalietuudet ovat jääneet suhteellisesti kauas palkkatasosta, ja pääomatulot ovat kasvaneet suhteessa ansiotuloihin. (Länkinen 2013.)

Tutkielmani keskeisimmiksi käsitteiksi olen valinnut Pierre Bourdieun pääomat ja yksilöllistymisen käsitteen. Tarkastelen luokkataustan vaikutusta pääosin Bourdieun pääomateorian avulla. Kerron tutkielmassani myös laajemmin luokasta ja luokkataustan vaikutuksesta yksilön koulutusmahdollisuuksiin. Luokkaan viitattaessa joudun lisäksi välillä käyttämään tiettyjä ilmaisuja, jotka voivat kuulostaa lukijasta vanhanaikaisilta. Esimerkiksi ilmaisuja ”alempi sosiaaliluokka” ja ”ylempi sosiaaliluokka” olen joutunut käyttämään sen takia, että kirjallisuudessa luokkaan on viitattu näillä tavoilla. Tutkielmani tarkoituksena ei ole siis uusintaa kyseisiä jaotteluita, koska näen ne ongelmallisina ja hankalina. Tavoitteenani on selvittää luokkataustasta johtuvia vaikutuksia välttäen arvolatausta luokkien välillä.

Tutkielmaani varten olen toteuttanut kuusi teemahaastattelua, jotka suoritin helmi-maaliskuussa 2020. Haastattelin naisopiskelijoita, jotka opiskelevat maisterivaiheessa ja joiden vanhemmilla ei ole yliopistotutkintoa. Haastattelut tein teemahaastattelun ohjeilla ja aineiston purkamiseen käytin apunani teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmiä.

1.1 Tutkimusaihe

Lähdin tutkimaan valitsemaani aihetta, koska minua on kiinnostanut pitkään luokkataustan merkitys ihmisen elämään. Törmäsin aiheeseen paremmin muutamia vuosia sitten Mari Käyhkön tutkimusartikkelin myötä, missä oli tutkittu työlaistaustaisten naisten kokemuksia yliopistomaailmasta. Artikkelin jäi sen verran hyvin mieleen, että halusin tehdä pro gradu -tutkielmassani jotain samankaltaista. Tarkka tutkimusaiheen valinta vaati kuitenkin aikaa ja vaihtoehtojen pohtimista, mutta viimein löysin itselleni sopivan lähestymiskulman aiheeseen. Luokan lisäksi koen kiinnostavana sen, miten nykypäivänä puhe yksilön vastuusta tuntuu korostuneen yhteiskunnassamme. Mediassa annetaan herkästi sellainen kuva, jonka mukaan kaikilla on samanlaiset mahdollisuudet tavoitella unelmiaan ja että asioiden saavuttaminen on omasta tahdosta kiinni. Ongelmien syinä tunnutaan taas pidettävän helposti sitä, että yksilö on tehnyt elämässään vääriä valintoja. Näihin ajatusmalleihin olen suhtautunut ristiriitaisesti ja siksi halusin ottaa sen osaksi tutkielmaani. Halusin luokkataustan vaikutusten ohella selvittää, miten paljon yksilöllisillä valinnoilla on ollut painoarvoa opiskelua koskeviin päätöksiin ja kokemuksiin.

Näiden kahden teeman avulla lähdin tekemään tutkielmaani. Myöhemmin otin tehtäväkseni selvittää tutkielmassani myös muiden tekijöiden ja erityisesti Kelan vaikutusta valintoihin ja kokemuksiin yliopistossa. Koin, että tällä tavoin saisin laajemman kuvan siitä, mihin asioihin yliopisto-opiskelijoiden valinnat ja kokemukset ovat perustuneet. Luokkatausta ja yhteiskunnalliset instituutiot liittyvät myös vahvasti toisiinsa, sillä erityisesti Kelalla on mahdollisuus häivyttää luokkataustan merkitystä ihmisen elämänpolkuun.

1.2. Aihepiirin aiempi tutkimus

Aiemmissa luokan ja koulutuksen yhteyttä koskevissa tutkimuksissa on todettu, että sukupuoli ja vanhempien koulutustaso määrittävät edelleen nuorten koulutusuria. Tästä syystä yhä huomattava määrä nuorista päätyy samantasoiseen koulutukseen ja ammattiasemaan kuin heidän vanhempansa. On myös esitetty, että yksilön elämänhistoria vaikuttaa siihen, millaiset resurssit ja lähtökohdat hänellä on vastata kulttuurin asettamiin odotuksiin. (Käyhkö 2006, 30; 45; Käyhkö 2014, 10.) Työläistäustaisilla opiskelijoilla opintopolku yliopistoon on todettu olevan epätyypillisempi kuin keskiluokkaisilla opiskelijoilla. Tällöin tie yliopistoon on käynyt useammin ammatillisen koulutuksen tai ammattikorkeakoulun kautta. (Mikkonen & Korhonen 2018, 29.)

Luokan on lisäksi osoitettu vaikuttavan siihen, millä tavoin yksilö kohtaa keskiluokkaiseen kulttuuriin sekä arvoihin ja käytäntöihin rakentuvan yliopistoinstituution (Käyhkö 2014, 5; Käyhkö 2020, 7-8). Työläistäustaisten yliopistossa opiskelevien naisten, mutta myös työläistäustaisten yliopisto-opettajanaisten on todettu kokeneen vierauden tunnetta suhteessa yliopistoon (Käyhkö 2014, 9; Käyhkö 2020, 7-8). Yleisesti yliopisto-opiskelijat ovat lisäksi arvioineet omaa sopivuuttaan yliopistoon hieman alemmaksi kuin keskiluokkaiset kanssaopiskelijat (Mikkonen & Korhonen 2018, 30). Olemisen epävarmuus, kokemukset huijariudesta, vajavaisuudesta ja häpeästä, mutta myös luokkaylpeydestä ovat taas nousseet esille työläistäustaisten yliopisto-opettajanaisten ja yliopistossa opiskelevien naisten kohdalla (Käyhkö 2020, 20-21; Käyhkö 2014, 4). Näissä Käyhkön tutkimuksissa on myös kuvailtu, että luokka ja sosiaalinen eriarvoisuus osin sukupuoleenkin kietoutuen on ilmennyt yliopistossa näkyvämmämmän. Ulossulkeminen ei ole ollut konkreettista. Luokka ja sosiaalinen eriarvoisuus ilmenivätkin tutkimuksissa niin sanotusti rivien välistä ja epäsuorina odotuksina julkilausumattomien kulttuuristen normien omaksumisesta sekä yliopistopelin sääntöjen hallitsemi-

sesta. (Käyhkö 2014, 16; Käyhkö 2020, 20-21.) Lisäksi yliopisto-opiskelijoita koskevassa tutkimuksessa naisten yliopistoon kotiutuminen oli näyttänyt ulospäin sujuneen hyvin, mutta todellisuudessa opiskelu ei ollut onnistunut kivuttomasti tai yksinkertaisesti (Käyhkö 2014, 8-9). Kyseisen tutkimuksen kohdalla yliopisto-opinnot eivät myöskään muuttaneet naisia yhtäkkiä keskiluokkaisiksi tai juurettomiksi. Sen sijaan heidän omat kulttuuriset ja sosiaaliset lähtökohdat tulivat näkyviksi uudella tavalla. (Käyhkö 2014, 11.)

Luokan ja yliopistokokemuksen välistä suhdetta on tutkittu myös kansainvälisesti. Tällöin kokemukset luokan vaikutuksesta ovat voineet olla voimakkaampia, koska luokkaerot ovat monessa muussa maassa selkeämpiä verrattuna Suomeen. Aiheeseen liittyen on teetetty muun muassa tutkimus, joka selvitti yliopisto-opiskelijoilla työväenluokkaisuuden yhteyttä kuuluneisuuden tunteeseen ja akateemiseen sitoutumiseen (Soria & Stebleton 2013, 139; 143). Tutkimus käsitteli myös sosiaalisen pääoman yhteyttä kuuluneisuuden tunteeseen sekä akateemiseen sitoutuneisuuteen. Kyseisen tutkimuksen pohjalta todettiin tilastollisesti merkittävää näyttöä, että työväenluokkaisten ja keski- tai yläluokkaisten välillä esiintyi eroa sosiaalisen pääoman määrässä sekä kuuluneisuuden tunteessa. Tulosten pohjalta myös todettiin, että työväenluokkaiset opiskelijat eivät kokeneet kuuluvansa yhtä vahvasti kampukselle kuin keski- tai yläluokan taustan omaavat opiskelijat. Työväenluokkaisille opiskelijoille oli vaikeampaa luoda opintojensa kannalta tärkeitä verkostoja kanssaopiskelijoiden ja laitostensa työntekijöiden kanssa. Haasteena ilmeni myös se, että opiskelijoilla oli hankaluuksia löytää apua opintoja koskeviin asioihin. Sosiaalisen pääoman määrän sekä tunteen kuuluneisuudesta nähtiin olevan tekijöitä, joilla saattoi olla vaikutusta opiskelijoiden opintomenestykseen, jaksamiseen sekä periksiantamattomuuteen opintojen suhteen. (Soria & Stebleton 2013, 140; 148; 150.)

Ratkaisuna edeltäviin haasteisiin tutkimus näki, että opintoasioiden parissa työskentelevien sekä muiden opetuksen ammattilaisten olisi hyvä pyrkiä tavoittamaan työväenluokkaiset opiskelijat. Parantaakseen työväenluokkaisten opiskelijoiden kuuluvuuden tunnetta, heille tulisi tarjota tietoa korkeakoulutukseen liittyvistä kulttuurisista odotuksista, tietyistä normeista sekä säännöistä. Opiskelijoita tulisi myös rohkaista osallistumaan opintoihin liittyviin tapahtumiin ja tiedekunnan tutkimusryhmiin ja parantaa tällä tavoin vuorovaikutusta eri tahojen välillä. Opetuksesta vastaavan tahon olisi lisäksi hyvä kannustaa työväenluokkaisia opiskelijoita etsimään kanssaopiskelijoita, joilla on saman tyyppinen tausta. Tutkimus näki hyödyllisenä myös sen, että samanlaisen taustan omaavat mentorit, tutorit ja muu ope-

tushenkilöstö toimisivat itse esimerkkinä uusille opiskelijoille jakaen omakohtaisia kokemuksiaan aiheesta. Luokkaa koskevat asiat olisi hyvä ottaa enemmän esille ja tietämyksen kasvattamiseksi opetushenkilöstön olisi hyvä teettää aktiivisesti kyselyjä aiheesta. (Soria & Stebleton 2013, 148-150.)

Se, että luokasta johtuvat asiat otettaisiin enemmän huomioon korkeakouluissa kuulostaakin mielenkiintoiselle ja hyvälle idealle. Toki sen ongelmana on, että tällöin luokka tulee näkyväksi. Tämä voi ehkä joillekin kuulostaa paluuna menneisyyteen. Toisaalta Käyhkön (2014, 4; 17) tutkimus nostaa esille sen, kuinka tärkeää luokasta on puhua. Yksilökeskeisellä puheella peitämme nimittäin sosiaalisesta eriarvoisuudesta johtuvia asioita (Käyhkö 2014, 4; 17). Kun luokasta ei puhuta yliopistokontekstissa, niin sen takia on helppo syyttää itseään (Käyhkö 2020, 20-21). Jos siis luokka otettaisiin näkyvämmiin huomioon opetustyössä, niin esimerkiksi yliopisto-opiskelijoiden taustoista johtuvia opiskeluun liittyviä ongelmia pystyttäisiin mahdollisesti vähentämään.

1.3. Tutkimuskysymykset

Tutkielmassani haluan löytää vastauksia siihen, millä tavalla luokkatausta näkyy opiskelijoiden valinnoissa ja kokemuksissa yliopistossa. Lisäksi haluan selvittää, miten paljon yksilöllisillä valinnoilla ja muilla tekijöillä on ollut vaikutusta valintoihin ja kokemuksiin. Luokkataustan merkitystä tarkastelen erityisesti Bourdieun kulttuurisen pääoman avulla, koska kulttuurisen pääoman ja luokkataustan yhteydestä on jo aiemmin esitetty tutkimustietoa. Näiden tavoitteiden pohjalta olen muodostanut seuraavat tutkimuskysymykset:

- *Millä tavoilla yliopisto-opiskelijoiden luokkatausta näkyy opiskelua koskevissa valinnoissa ja kokemuksissa?*

Pääkysymystä tarkentavat kysymykset:

- *Minkälainen vaikutus perhetaustan kulttuurisella pääomalla on ollut yliopisto-opiskeluja koskeviin valintoihin ja kokemuksiin?*
- *Mitä muita vaikutuksia luokkataustalla on ollut yliopisto-opiskeluja koskeviin valintoihin ja kokemuksiin?*

1.4. Tutkielman rakenne

Tutkielmani rakentuu niin, että toisessa luvussa esittelen tutkielmani teoreettisen taustan. Kyseisessä luvussa käyn läpi sitä, miten luokan käsite nykypäivänä määritellään. Sen jälkeen kerron lisää, miten eriarvoiset lähtökohdat vaikuttavat koulutuspolkuun ja miksi Suomen voi nähdä luokkayhteiskuntana. Luvun lopuksi kerron yksilöllistymisen käsitteestä, avaan Bourdieun pääomateoriaa ja hänen näkemystään luokista.

Kolmannessa luvussa esittelen keräämäni tutkimusaineiston ja kerron, mitä menetelmiä olen käyttänyt sen analysoimiseen. Menetelmissä kerron teemahaastattelusta, litteroinnista ja teoriaohjaavasta sisällönanalyysistä. Tämän jälkeen avaan sitä, miten olen ottanut tutkielman teossa huomioon tietoturvallisuuteen ja tutkimusetiikkaan liittyvät kysymykset. Luvun päätteeksi kerron tarkemmin, kuinka etenin haastatteluaineistoni analysoinnissa ja minkälaiset teemat rakensin analyysin pohjalta.

Neljäs luku eli analyysiluku käsittelee tarkemmin, mitä tuloksia löysin aineistosta. Luku sisältää kolme pääteemaa, jotka mukailevat tutkimuskysymyksiäni. Analyysiluvun ensimmäisessä alaluvussa kerron, missä määrin yksilöllä on näyttänyt olevan merkitystä valintoihin, haasteisiin ja onnistumisiin liittyen. Toisessa alaluvussa avaan sitä, minkälaisia pääoman muotoja haastateltaville on karttunut lapsuudessa sekä nuoruudessa. Lisäksi esittelen, miten yksilölliset valinnat ovat yhteydessä pääomiin. Viimeisessä alaluvussa kerron, mitkä muut tekijät edellisten lisäksi näyttivät vaikuttaneen valintoihin ja kokemuksiin.

Viidennessä luvussa pohdin tutkimuskysymyksiäni vielä tarkemmin ja esittelen tulosten pohjalta tekemäni johtopäätökset. Luvussa arvioin myös omaa tutkielmaprosessiani ja miten koin siinä onnistuneeni. Lopussa pohdin vielä sopivia aiheita jatkotutkimusta varten.

2. Luokan ja yksilöllistymisen teorit

Tässä teorialuvussa esittelen keskeisimmät käsitteet, joita käytän tutkielmani tukena. Ensimmäisessä alaluvussa käyn läpi sitä, miten nykypäivänä luokan käsite määritellään ja miten se on muuttunut ajan saatossa. Tämän jälkeen kerron tarkemmin, kuinka erilaiset lähtökohdat vaikuttavat koulutuspolkuun, minkä jälkeen palaan vielä käsittelemään luokkayhteiskunnan ilmenemistä Suomessa. Lopuksi kahdessa viimeisessä luvussa avaatan yksilöllistymisen käsitettä ja Bourdieun pääomia sekä hänen näkemystään luokasta.

2.1. Mitä luokka on nykypäivänä?

Valitsin luokan osaksi tutkielmaani, koska eri ryhmien välillä ilmenee edelleen eroja siinä, minkälaisia mahdollisuuksia kullakin on tehdä tiettyjä asioita. Näkemys siitä, mitä luokka sisältää on kuitenkin muuttunut ajan saatossa. Käsitteenä luokka on yleistynyt 1800-luvun alkupuolella yhteiskunnan kuvauksissa ja se on ajankohdasta riippuen perustunut taloudelliseen, rahalliseen, markkina-arvoon tai moraalisiin kriteereihin (Skeggs 2014, 71-71). Talous ja kapitalismi ovat olleet keskeinen luokkaa määrittävä tekijä ja luokan käsitteen on katsottu muotoutuneen vaihdon alueella. Kyseinen vaihdon alue on sisältänyt sekä moraalisen, poliittisen ja taloudellisen osa-alueen. Vaihdon tarkoituksena on ollut tuottaa alue, missä luokka tunnustetaan, jotta siihen on voitu kiinnittää arvo. (Skeggs 2014, 129; 71-72; 91.)

Myöhäismodernin ja postmodernin teoreetikot esittivät vuorostaan 1990-luvulla, että yksilöllistyneiden valintojen ja kulttuurisen moninaisuuden takia yhteiskuntaluokat olisivat hajonneet tai jopa kuolleet. Kyseisillä näkemyksillä oli suuri vaikutus 1990- ja 2000-luvuilla eri tieteenaloihin. Näkemykset heijastuivat yksittäisiin tutkimusprojekteihin ja yleiseen keskusteluilmaperiin siinä mielessä, mitä on tarpeellista tutkia, mistä voidaan puhua ja millä tavoin. Työelämän murroksen myötä yksilöiden sijoittaminen yhteiskuntaluokkiin todettiin myös vaikeaksi. Aikaisemmin 1970- ja 1980-luvulla etenkin sosiologiassa monia ilmiöitä tulkittiin luokkataustan kautta. Myöhemmin kuitenkin todettiin, ettei luokkatietoisuutta ilmennyt aina siellä, mistä sitä etsittiin. Ongelmaksi todettiin myös se, ettei ihmisten ansiotasoa vastaa välttämättä automaattisesti heidän luokka-asemaansa. Näiden vaiheiden myötä luokka- ja rakennetutkimuksen tueksi tai jopa sivuuttajaksi tuli kevyemmät ja kielelliset analyysitavat. (Tolonen 2008, 8-9.)

Lähemmäs nykypäivää luokkajakoja on myös pohdittu siltä kannalta, miten ne ovat suhteessa globalisaatioon, hyvinvointiyhteiskuntaan tai tietoyhteiskuntaan. Luokkajakoja on myös pyritty suhteuttamaan tuloihin, koulutukseen, asuinpaikkaan, tiedon tuottamiseen, palveluihin ja hoivaan. (Tolonen 2008, 10.) Esimerkiksi asuinalueesta on nykyään muodostunut yhdenlainen luokan merkitsijä (Skeggs 2014, 50). Uudemmat luokkatutkimukset pyrkivät etsimään kulttuurisia käytäntöjä, identiteettejä ja luokkaeron nyansseja sen sijaan, että tavoitteena olisi löytää kaikenkattavia luokitteluja ja luokkatietoisuutta (Tolonen 2008, 10). Keskustelu taloudellisesta pääomasta on tällaisessa lähestymistavassa taustalla, kun luokka nähdään enemmän yhteiskunnallisen ja kulttuurisen position kautta sekä resurssina ja kulttuurisina tottumuksina (Tolonen 2008, 10).

Tarkemmin luokkien välisiä eroja tehdään nykyään näkyväksi ja tunnistettaviksi muun muassa puheen kautta (Skeggs 2014, 172). Puheessa erot näkyvät esimerkiksi siinä, miten työväenluokkaisuus esiintyy kulttuurisesti arvottomana, käyttökelvottomana ja passiivisena verrattuna keskiluokkaisuuteen. Tällöin keskiluokkaisuus näyttäytyy tavoittelemisen arvoisena ja sellaisena, millä on hyödynnettävissä olevia kulttuurisia resursseja. Kyseinen retoriikka kiinnittää yksilöt paikoilleen vertauskuvan tasolla, mutta myös fyysisesti eikä sitä ole suunniteltu ajatellen liikkuvuutta tai uusia mahdollisuuksia varten. Retorisessa mielessä luokka esiintyykin kaikkialla monella eri tapaa, mutta sitä tuodaan ilmi harvoin suoraan. Se, että ihmisen hyödyllisyyttä mitataan suhteessa kansakuntaan tai kulttuurin monimuotoisuuden nostaa esille myös ne ihmiset, joilla on näissä puutteelliset kyvyt. Toisilla on mahdollisuus hyödyntää kulttuuriaan ja lisätä täten arvoaan, kun taas toisten kulttuuri on vähäarvoista. (Skeggs 2014, 158; 182.)

Nykypäivänä on myös esitetty, että tapaamme tehdä arvioita ja tietää luokasta vaikuttaa kirjaaminen, näkökulmat, akateemiset, populaariset sekä poliittiset representaatiot (Skeggs 2014, 91). Lukemani pohjalta kuvaisin jälkimmäiseksi mainittujen representaatioiden tarkoittavan sitä, millaisena erilaiset yhteiskuntaluokat kuvataan ja millaisena tiettyyn sosiaaliluokkaan kuuluvat mielletään. Kyse on tietyllä tapaa yleistyksistä, jotka vahvistavat mielikuvia eri ihmisryhmistä. Haasteena representaatioiden kohdalla voi olla, että ne vahvistavat tiettyä mielikuvaa vaikeuttaen kyseisessä ryhmittymässä olevien yksilöiden mahdollisuuksia tehdä ja saavuttaa asioita, jotka on mielletty epätyypillisemmiksi heidän ryhmänsä sisällä. Ryhmän ulkopuolelta tulevat mielikuvat ja oletukset vaikuttavat siihen, minkälaisina ryhmän jäsenet nähdään ja siten myös sitä, minkälaisia mahdollisuuksia heille tarjotaan. Esimerkiksi Skeggs (2014, 185) viittaa kyseiseen ilmiöön eli rajoitusten vaihtelevuuteen. Hänen

mukaansa representaatiot kiinnittävät arvon eri ihmisiin ja kohteisiin, mikä vuorostaan vaikuttaa siihen, millä tavoin vaihdon mahdollisuudet lisääntyvät ja rajoittuvat henkilöillä. Representaatioiden ymmärtäminen onkin tärkeää, olipa kyseessä mikä tahansa luokka-analyysi. Niillä on merkitystä siksi, että representaatioiden tarkoituksena on tuottaa normeja ja määrätä moraalinen arvo. Kun luokkaa luokitellaan nykyään enemmän moraalisten kysymysten kautta, niin representaatiot kuvastavat juuri kyseistä tapaamme ymmärtää luokkaan liittyviä kysymyksiä. (Skeggs 2014, 185; 221-222; 214.)

Yksi luokan tuottamiseen yhdistetty tekijä on myös kirjaaminen, jolla muotoillaan ruumiita ja käyttäytymistä sekä sovitaan ne yhteiskuntakerrostumiin. Kirjaaminen on monimutkainen joukko käytäntöjä, joilla hyödynnetään ja hallinnoidaan ruumiita. (Skeggs 2014, 44-45.) Kirjaamisen voisikin nähdä tapana luoda ja vahvistaa esimerkiksi työväenluokkaisuutta, kun tietyt käyttäytymisen piirteet kirjataan tiettyihin työväenluokkaiseksi miellettyihin ruumiisiin. Tällöin ulkoapäin tulevat käsitykset luokista voivat hallita yksilön mahdollisuuksia sovitaa itsensä toiseen yhteiskuntakerrostumaan. Kirjaamisen voisi myös tulkita niin, että se, minkälainen esimerkiksi yksilön maku on ja millä tavoin hän ilmaisee itseään vaikuttaa omaan yhteiskunnalliseen asemaan. Kirjaamisen lisäksi luokkaa on mahdollista luoda diskursseilla (Skeggs 2014, 35). Diskurssit ja teknologiat tuottavat vuorostaan sellaista luokkaminuutta, joka rakentuu itseyden kautta, ja muotoutuu poissulkien sekä yhdistäen tiettyjä ominaisuuksia tiettyihin ruumiisiin (Skeggs 2014, 44-45).

Edellä esitellyn tiedon pohjalta luokka näyttääkin hyvin monisyisenä ja se vaikuttaa ilmevästi monella eri tavalla yksilöiden elämässä. Luvun lopuksi haluankin vielä avata tarkemmin syitä sille, miksi tarkastelen eriarvoisuutta luokan käsitteen avulla. Perusteluni pohjautuvat osittain Tarja Tolosen (2008, 16) näkemyksiin. Hän on pohtinut toimittamassaan kirjassaan ”Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli” syytensä viitata kirjassaan yhteiskuntaluokkiin. Pohdinnoissaan Tolonen (2008, 16) esittää, kuinka syy puhua yhteiskuntaluokista kiteytyy oletukseen siitä, että luokan oletetaan olevan yhteiskunnallinen suhde. Lisäksi luokkien oletetaan kilpailevan resursseista. Ne ovat myös hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Kun resurssit taas jakautuvat epätasaisesti, niin huono tai hyväosaisuus kasautuvat. Tarkoituksena yhteiskuntaluokista puhuttaessa ei ole totaalisesti luokitella asioita eri luokkiin, vaan lähinnä huomioida, miten sosiaaliset ja yhteiskunnalliset erot vaikuttavat ihmisten elämään strukturoivasti. Tällöin tavoitteena on myös osoittaa, miten ihmiset vastaavat näihin yhteiskunnallisiin eroihin erilaisista yhteiskunnallisista tilanteista käsin. Tolonen näkee lisäksi, että ihmisten tapa vastata eri tilanteisiin on suhteessa minän erilaisiin tuotantotapoihin, joilla on yhteys

sukupuoleen, kulttuuriin ja yhteiskuntaluokkiin. Näistä syistä hän ei puhu vain hyvä- ja huono-osaisuudesta sekä sen jakautumisesta. (Tolonen 2008, 16.)

Yhteiskuntaluokista puhuminen voidaan kokea vaikeaksi ja liian jaottelevaksi, mutta mielestäni niihin viittamatta jättäminenkin olisi mahdotonta ja Tolonen perustelee asiaa mielestäni hyvin. On myös esimerkiksi esitetty, ettei luokkaa ole olemassa, sillä sitä on vaikea osoittaa diskurssin avulla (Skeggs 2014, 222). Mikäli diskurssia pidettäisiin ainoana luokan tuottamisen kriteerinä, niin ongelmana olisi, ettei muita tapoja tuottaa luokkaa huomioitaisi. Luokka on läsnä kaikkialla, vaikkei sitä mainittaisi suoraan, sillä luokkarepresentaatioita on runsaasti ja niitä on uusinnettu kauan. (Skeggs 2014, 222.) Nykypäivän näkemys luokasta pureutuukin syvemmälle yksilön elämään, ja ehkä siksi luokasta puhuminen voi tuntua haasteelliselta, mistä syystä luokittelukin nähdään vaikeana. Luokka ei ole nykyään pelkästään sosiaalinen käsite eikä se kuvaa ainoastaan asemaa sosiaalisella kentällä (Sayer 2005, 22). Se ilmenee jopa siinä, mitä arvostamme ja siinä miten arvostuksemme on suhteessa toisiin sekä itseemme. Ylpeyden, häpeän, kateuden ja tyytyväisyyden tunne on myös kytköksissä luokkaan. Jotta subjektiivista luokan kokemusta olisi mahdollista ymmärtää, on tutkittava näkökantoja, jotka käsittelevät yksilön itsensä välisiä, mutta myös yksilön ja toisten välisiä suhteita. (Sayer 2005, 22.)

2.2. Eriarvoiset lähtökohdat opintielle

Suomessa väestön koulutustaso on noussut nopeasti, mutta samalla ikäryhmien väliset koulutuserot ovat kasvaneet (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68). On todettu, että yhteiskuntaluokassa ylöspäin liikkuminen edellyttää kulttuurista pääomaa koulutuksen lisäksi (Naumanen & Silvennoinen 2010, 75-86; Graham, 2007, 128-132). Kansainvälisesti tarkasteltuna yhteiskunnat ovat rakenteiltaan muuttuneet valtavasti vuosien saatossa, koska agraritaloudesta on kuljettu teollisen vallankumouksen kautta jälkiteolliseen talouteen. Muutoksen johdosta muun muassa toimistotyön, ei-manuaalisen työn määrä on kasvanut suhteessa ruumiilliseen työhön ja naiset ovat tulleet työmarkkinoille. Työntekijöiltä edellytetään lisäksi yhä enemmän alan koulutusta. (Graham 2007, 115.)

Suomessa korkea-asteen tutkinnon suorittaminen on kasvanut 1970-luvulta, jolloin noin joka seitsemällä oli korkea-asteen koulutus, kun taas vuonna 2000 korkeakoulutus oli jo kolmasosalla sekä miehistä että naisista. Näistä muutoksista huolimatta sosiaaliluokka on vuosien

saatossa näyttänyt toistuvasti korreloivan koulutuksen hankkimisen kanssa. Ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla koulutusura on useimmiten muita pidempi ja koulutustaso muutenkin korkeampi. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68-73; Hermunen 1984, 11-16.) Kotitaustan ajatusmalleilla onkin todettu olevan yhteyttä lasten koulutusreittivalintoihin. Työväestöön lukeutuvien vanhempien on helpompi hyväksyä, jos jälkipolvi on valinnut lyhyen koulutusreitit. Vähäisten voimavarojen perheiden kohdalla on myös todettu sitä, että perheissä on ajateltu järkevämpänä siirtyä työmarkkinoille mahdollisimman aikaisin, jos siihen on mahdollisuus. Työväestön lapset valitsevatkin yhä keskiluokan lapsia useammin käytännöllisen ammattikoulutuksen. (Naumanen & Silvennoinen, 2010, 82.)

Aiheen pitkästä historiasta kertoo se, että jo vuonna 1973 esitettiin ylemmistä sosiaaliryhmistä tulevien oppilaiden jatkavan todennäköisemmin oppikoulusta lukioon (Nummenmaa, Koivisto, Koskinen, Taavila, Toivainen & Vikman 1973, 96). Ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneiden oppilaiden kohdalla lukioon meno oli tuolloin lähes koulumenestyksestä riippumatonta. Alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvien lasten kouluttaminen oli taas enemmän kiinni siitä, kuinka hyvin lapsi menestyi opinnoissa. (Nummenmaa ym. 1973, 31-33.) Myös 80-luvulla tehty tutkimus on osoittanut, että vanhempien koulutustaustalla on ollut yhteys nuoren opiskelualan valintaan. Tutkimuksen mukaan muun muassa arkkitehdin ja oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneiden opiskelijoiden perhetaustassa oli korkea-asteen koulutusta. Lisäksi hoitoalan kuten lääketieteen tai hammaslääketieteen tutkinnon omaavien opiskelijoiden vanhemmilla oli joka kolmannella vähintään opistotason koulutus. Kyseiseen aikaan tekniikan alan tutkinnon suorittaneiden vanhemmilla noin joka viidennellä oli saman alan koulutus. (Hermunen 1984, 25-26.)

Nykypäivän Suomessa on taas todettu akateemisesti koulutetuista perheistä tulevilla nuorilla olevan kahdeksankertainen todennäköisyys osallistua yliopistokoulutukseen verrattuna ei-akateemisesta perheestä tulevaan nuoreen (Käyhkö 2014, 5). Ylemmistä sosiaaliryhmistä tulevat nuoret ovat ylliedustettuina sekä hakijoina että opiskelijoina siitä huolimatta, että koulutusekspansion myötä koulutusväylät ovat laajemmin eri sosiaaliryhmien ulottuvilla. Suomessa kodin varallisuus ei ole yleensä rajoittava tekijä nuoren opiskelussa, mutta avoimet mahdollisuudet ja mahdollisuuksien tasa-arvo ei ole poistanut luokan vaikutusta ohjata nuoren kouluttautumista. Luokkaa kulttuurisena ja sosiaalisena kysymyksenä pidetäänkin yhä merkityksellisenä tekijänä. (Käyhkö 2014, 5-6.) Monilla eri tekijöillä on vaikutusta lapsen tulevaisuuteen ja siihen, minkälaiseksi ihminen muotoutuu ajattelutavoiltaan, itseluottamuk-

seltaan ja tyyliiltään (Naumanen & Silvennoinen 2010, 75-86). Perhetaustan kautta opitut valintataipumukset vaikuttavat myös siihen, pyrkiikö yksilö yliopistoon vai jättäytyykö hänen ulkopuolelle. Kouluttautumisessa on esitetty olevan kyse siitä, minkälaisia resursseja ja etenkin kulttuurisia resursseja yksilö niin sanotusti perii. Lisäksi kyse on siitä, millä tavoin yksilö kohtaa koulu- tai yliopistoinstituution, joka rakentuu ylempien luokkien kulttuurille ja pelisäännöille. (Käyhkö 2014, 5-6.)

Koulutukseen liittyvää eriarvoisuutta on myös kuvattu kilpailuna. Nuoret käyvät ikään kuin väsytystaistelua koulutusjärjestelmässä, jossa ensimmäisenä kelkasta putoavat ne, jotka ovat järjestelmän mukaan kehnosti varustettuja. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 75.) Mielikuva kilpailutilanteesta vahvistaa kodilta saatujen voimavarojen ja vanhempien osaamisen merkitystä lapsen tukemisessa koulutiellä. Tuki on tärkeää, koska vähitellen lapsen kotitaustan merkitys taloudellisten, sosiaalisten sekä kulttuuristen erojen myötä voi alkaa näyttäytyä yksilöiden välisinä kyvykkyyseroina. Usein alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvien lasten vanhemmilla on rajalliset tiedot eri koulutusmahdollisuuksien ja työelämän suhteen. Tämän tiedon pohjalta on todettu, ettei koulutus onnistu poistamaan kotitaustan vaikutusta, vaan se vaikuttaa henkilön toimintakykyyn aikuisiälläkin. Pelkkä tutkinto ei takaa parempaa asemaa työmarkkinoilla, koska esimerkiksi korkeamman sosiaalisen aseman omaavan lapsen vanhemmat sekä sukulaiset voivat vaikuttaa jälkeläisensä sijoittumiseen työelämässä. Sosiaalisten verkostojen lisäksi taloudelliset ja kulttuuriset elinolot vaikuttavat siihen, minkälaiset käytös-, kielenkäyttö- ja elämäntavat henkilö on oppinut. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 75-86; Graham, 2007, 128-132.)

Kelan merkitys koulutukseen liittyvässä eriarvoisuuden vähentämisessä näkyy vuorostaan siinä, että se tukee rahallisesti opiskelua. Opintotukijärjestelmä on kuitenkin saanut kritiikkiä osakseen. Yleisesti Kelan myöntämä opintotuki tukee opiskelijoita kolmella eri tavalla. Nykyinen opintotuki muodostuu opintorahasta, opintolainan valtioneuvostokauksesta ja asumislisästä (Kela 2020). Vuonna 2017 opiskelijat siirtyivät yleisen asumistuen piiriin, opintorahaa leikattiin ja opintolainan valtioneuvostokauksen määrää korotettiin (Kela 2017a; Kela 2019). Pääosin opintotuki koostuu nykyään opintolainasta ja opintotuen määrään vaikuttaa veronalaiset ansio- ja pääomatulot koko kalenterivuoden ajalta (Kela 2017b; Kela 2020). Vuosituloraja on jokaisella henkilökohtainen. Yleisesti jokaista opintoraha tai asumislisäkuukautta kohti on mahdollista ansaita keskimäärin 696 euroa ja jokaisena tuettomana kuukauteena ansaita voi 2078 euroa. (Kela 2020.) Opintotukijärjestelmä on saanut kritiikkiä muun muas-

sa sen lainapainotteisuudesta, sillä monet opiskelijat velkaantuvat elääkseen (Mäntylä 2019). Lisäksi opintotuen tulorajoja on kritisoitu liian mataliksi (Kangasvieri 2020). Näiden tietojen pohjalta voi miettiä, kuinka hyvin järjestelmä nykyisellään kannustaa esimerkiksi vähävaraisempien perheiden lasten kouluttautumista. Jos työskentely opintojen ohella ei ole mahdollista, niin opintolainapainotteinen opiskelu voi tuntua isolta riskiltä.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoistamisen eteen on siis yhä tehtävä töitä ja pyrittävä vähentämään luokkataustasta johtuvia eroja. Tästä huolimatta on silti hyvä muistaa, että vanhempien luokkataustan vaikutus lasten kouluttautumiseen vaihtelee paljon maiden välillä ja Pohjoismaissa yhteyden on todettu olevan varsin heikko (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68-73). Suomen kohdalla on toki todettu, että lapsen tausta on ollut toistuvasti yhteydessä koulutusuran kanssa. Kuitenkin pidemmissä tarkasteluissa taustan merkityksen on nähty pienentyneen. (Naumanen & Silvennoinen 2010, 68-73.) Tämä on hyvä merkki, mutta se ei silti tarkoita, etteikö tasa-arvoisuuden eteen tulisi jatkossakin tehdä töitä.

2.3. Suomalainen luokkayhteiskunta

Suomessa siirryttiin säätyläistön vallasta varsin myöhään vasta 1800-luvun lopussa, jolloin suomalainen yhteiskunta siirtyi kapitalistisiin yhteiskuntasuhteisiin. Suomi on myös luokkayhteiskuntana verrattain moderni ja yhteiskuntatieteissä luokkatutkimukseen suhtauduttiin pitkään melko varauksella. Laajempaa tutkimusta luokkarakenteista Suomessa on ryhdytty tekemään vasta 1980-luvulla. (Blom 1999, 23-24.) Yhteiskuntaluokista puhuminen on yhteiskunnassamme pidetty myös jossain määrin sopimattomana. Laajemmassa mittakaavassa jälkiteollisen yhteiskunnan nähtiin luovan ainoastaan keskiluokkaan kuuluvia jäseniä. Lisäksi 1980- ja 1990-luvuilla ei ollut tapana tunnustaa yhteiskuntaluokkien olemassaoloa. (Blom 1999, 23-24; Kauranen & Lahikainen 2016, 46.) Eri- sekä tasa-arvoistumista on vuorostaan tutkittu Suomessa 1900-luvun alusta saakka, mutta tarkempaa kuvaa muutoksista on saatavilla vasta 1960-luvun lopulta eteenpäin (Saari 2015, 69).

Kun pohjoismaisen mallin mukainen hyvinvointivaltio kehittyi Suomessa sotien jälkeisinä vuosikymmeninä, tavoitteena oli tasata sosiaalisia ja taloudellisia eroja (Ojajärvi, Mäkinen, Launis, Lamberg, Lahikainen, Kauranen, Bergroth & Anttila 2016, 28-33; 38). Hyvinvointivaltion kasvu oli kiivainta 1960-luvun alusta 1980-loppuun asti, minkä johdosta ihmisten

elinikä piteni, kansanterveys parani, ihmisten tulot sekä kansantuote kasvoivat sekä köyhyys väheni ja asumisväljyys kasvoi (Ojajärvi ym. 2016, 28-33, 38). Tarkemmin hyvinvointivaltion vaikutukset näkyivät niin, että tuloeroja supistanut tulopolitiikka kavensi sosioekonomisia eroja 1960-luvun lopulta 1970-luvun puoleenväliin. Lisäksi työelämän ulkopuolella olevan väestön asema parantui. Vuorostaan 1970-luvun loppupuolelta 1980-luvun loppuun palkkatuloerot laajentuivat jonkin verran, mutta tulontasaus oli voimakasta. Tämän takia tulojen erot kehittyivät maltillisesti. Myös statuserot supistuivat, koska koulutusjärjestelmä kehittyi ja sukupuolten välinen tasa-arvo edistyi. Yleisesti voitiin todeta, että kyseisinä vuosikymmeninä yhteiskunnalliset jaot ja erot kaventuivat, sekä köyhyys ja huono-osaisuus vähenivät Suomessa. (Saari 2015, 69.) Suomen onkin todettu saavuttaneen 1980-luvulla yleis pohjoismainen taso laajan hyvinvointivaltion projektin suhteen (Ojajärvi ym. 2016, 28-33, 38).

Hyvinvointivaltion kehittymiseen tuli kuitenkin muutos 1990-2000 -luvun taitteessa taloudellisten erojen kasvaessa globaalitaloudellisen kehityksen ja talous- sekä sosiaalipoliittisten päätösten takia. 1990-luvun puolivälissä tuloerot kasvoivatkin kaikissa OECD-maissa. Lisäksi 1990-luvun laman Suomessa perusturvan taso heikkeni ja hyvinvointivaltion turva verkkoa purettiin. Lama kasvatti suomalaisten köyhyysriskiä- sekä alttiutta, joka johti siihen, että silloin koetusta köyhyydestä on ollut vaikea nousta. Suomalaisesta hyvinvointivaltiosta oli kehittymässä uusliberalistinen kilpailuyhteiskunta. Poliittisten päätösten myötä myös taloudellisesti parhaiten voivien asema vahvistui muihin yhteiskuntaluokkiin verrattuna. 1990-luvun puolivälin Suomen onkin nähty olleen luokkayhteiskunta, jossa luokka-asema on ollut yhteydessä koulutukseen, tulojen jakautumiseen ja uhkaan jäädä työttömäksi. (Ojajärvi ym. 2016, 28-33, 38.)

Laman jälkeistä aikaa seurasi merkittävä suunnanmuutos Suomen yhteiskuntapolitiikassa 2000-luvun alkuun saakka. Kyseisenä aikana yhteiskuntapolitiikassa korostettiin kasvua ja työllisyyttä eli pyrittiin vähentämään työttömyyttä sekä hillitsemään julkisia menoja. Julkisten menojen ajateltiin heikentävän talouskasvua ja liian suuren julkisen velan ajateltiin supistavan politiikan liikkumavaraa. Kyseinen näkemys on myöhemmin kuitenkin haastettu, koska ei ole löydetty näyttöä, että julkisen sektorin koon tai julkisen velan ja talouskasvun sekä työllisyyden välillä olisi yhteyksiä. Itseasiassa velkaantuminen tai laaja julkinen sektori eivät olleet talouskasvun esteenä 1990-luvun Suomessa, jolloin maamme saavutti vertailevasti tarkastellen korkeat kasvu- ja työllisyysluvut. (Saari 2015, 69-70.)

Yleisesti Suomalaisten elintason on todettu eriarvoistuneen 1990-luvun puolivälin jälkeen. Suurituloisimmat ovat vaurastuneet voimakkaasti, kun taas suhteellinen köyhyys on kasvanut pysyvästi uudelle tasolle. Lapsiköyhyys on lisääntynyt, köyhyysjaksot pidentyneet sekä pitkäaikaisesti pienituloisten kotitaloudet ovat kaksinkertaistuneet. 90-luvun suuren laman jälkeinen nousukausi ei ole nostanut kaikkien elintasoja samassa suhteessa. Lisäksi heikoimassa asemassa olevien ryhmien tilanne ei ole kohentunut entiseen tapaan. Heidän osuutensa väestöstä on myös jäänyt pysyvästi aikaisempaa korkeammalla tasolle. Eriarvoistumisen on todettu kohdistuneen erityisesti väestön ääripäihin. (Saari 2015, 12; 70.)

Suomi kuuluu toki yhä tasaisimman tulonjaon maihin, mutta on tärkeää huomioida, että se on samalla yksi niistä maista, joissa tuloerot ovat kasvaneet voimakkaimmin. Vuoden 2010-luvun alussa suhteellisessa köyhyydessä eli noin 13 prosenttia ja vuodesta 2008 lähtien Suomen poliittisen keskustelun keskiössä on ollut globaali talouskriisi. Talouskriisin ratkaiseminen on johtanut talouskuripolitiikkaan ja valtion budjetin leikkaamiseen, mikä on tyypillisesti tarkoittanut köyhien asemaa parantavien etuuksien leikkausta. (Ojajärvi ym. 2016, 28-33, 38.) Yleisesti työttömyyden on todettu nousseen (Saari 2015, 13). Vuoden 2008 globaalien finanssikriisin jälkeistä lamaa ei asiantuntijoiden odotuksien mukaisesti ole seurannutkaan nopea nousukausi. Sosiaalimenot ovat kasvaneet ja esimerkiksi työttömyysmenot ovat nousseet reaalisesti vuosittain toistakymmentä prosenttia vuosien 2012-2014 aikana. (Saari 2015, 13.) Suomen kohdalla työelämän muutokset ja yhteiskunnan muuttuminen tietoyhteiskunnaksi 2000-luvulla on lisäksi osaltaan johtanut muun muassa työn sisällön ja tehtävien tietoteknistymiseen ja koulutustason nousuun. Muutos on suosinut keskiluokkaa ja korkeasti koulutettuja. Matalasti koulutetun niin sanotusti ammattitaidottoman työvoiman kysynnän on nähty laskevan. (Ojajärvi ym. 2016, 39-42.) Toisaalta perinteisille keskiluokkaisille aloille on myös syntynyt työttömyyttä ja työmarkkinoiden epävarmuus on osa korkeakoulutettujenkin tietotyöntekijöiden elämää. Huonot palkat ja työehdot ovat koskettaneet 2000-luvulla koulutettuja ja keskiluokkaisia eikä koulutus takaa enää työpaikkaa puhumattakaan varmuutta (Jakonen 2020, 168; 173; Jakonen 2014, 313; 302).

Huonoista näkymistä huolimatta Suomessa ilmennyt uusi lama ei ole kuitenkaan aiheuttanut suurta eriarvoistumista tai köyhyyden lisääntymistä vuoteen 2014 mennessä. Tästä on osaltaan kiittäminen suomalaisen yhteiskuntapolitiikan perusrakenteiden toimivuutta. Toimeentulotukea tarvitsevien määrä suhteessa väestöön on kasvanut yllättävän vähän. Toisaalta on

kuitenkin todettu, että sosiaaliset ongelmat ovat vähitellen lisääntyneet. Toimeentulotukea käytetään pitkäaikaisesti, velkahäiriömerkinnät ovat ylittyneet syksyllä 2014 verrattuna 1990-luvun lamavuosien lukuihin ja ulosottovelallisten määrä on noussut. Heikossa asemassa olevien ihmisten osuus koko väestöstä on kaikesta huolimatta uuden laman myötä kasvanut tai jäänyt lamaa edeltäneelle tasolle. Lähivuosiinakaan tilanteen ei ole nähty parantuvan, sillä julkisten menojen leikkaukset kohdistuvat niihin ryhmiin, jotka käyttävät kyseisiä palveluja ja tulonsiirtoja eniten. Heidän oikeuksiaan ei ole myöskään ajamassa ja puolustamassa organisoituneet intressiryhmät. (Saari 2015, 13.)

2.4. Elämä on itsestä kiinni

Yksi 1900-luvun lopun yhteiskuntatieteellisen keskustelun avainkäsitteistä on ollut individualisoituminen eli yksilöllistyminen, jolla on korostettu yksilön vapautumista perinteiden ja perinteisten rakenteiden kahleista. Elämäntapaa, identiteettiä ja elämäntapaa on pidetty enemmän omien aktiivisten ja tietoisien valintojen tuloksena kuin yhteiskuntarakenteesta tai perinteestä ohjautuvina niin sanottuina kohtaloina. (Silvasti, Lempiäinen & Kankainen 2014, 10-11.) Vapaus muokata ja kehittää omaa elämää sekä sosiaalista identiteettiä on esitetty olevan ominaista teolliselle modernille. Sosiologisen näkökulman mukaan teollisen modernisaation merkittävämät piirteet ovat olleet työnjaon lisääntyminen ja sosiaalinen differentioituminen eli eriytyminen. Näiden ansiosta yksilölle on tullut mahdolliseksi asettua useampiin sosiaalisiin asemiin, koska heihin kohdistuvat rooliodotukset näissä asemissa ovat väljentyneet. (Saaristo & Jokinen 2004, 263; 254.)

Tarkemmin yksilöllistymisen nähdään merkitsevän teollisen yhteiskunnan elämäntavoista luopumista. Tällöin yksilöt rakentavat itse kyseiseen elämäntapaan kuuluvat osaset suunnittelella, laatimalla, sovittamalla, parsimalla ja paikkaamalla oman elämäkertansa. (Beck, Giddens & Lash 1995, 27.) Yksilöllistymistä on myös kuvattu kulttuurisena prosessina, jossa erottaudutaan toisista samalla kamppailen pääsystä resursseihin (Skeggs 2014, 111-112). Lisäksi yksilöllistymistä on avattu refleksiivisen yksilöllisyyden avulla, jolla tarkoitetaan kykyä epäillä ja arvioida omaa toimintaa ja toimintaympäristöä. Refleksiivisestä yksilöllisyydestä puhunut Anthony Giddens on todennut myöhäisen modernin olevan sellaista aikaa, jolloin identiteetin työstäminen on refleksiivinen projekti. Tällöin yksilöllä itsellään on päävastuu ja muihin ihmisiin ja perinteisiin voidaan tukeutua, mikäli ne ovat käyttökelpoisia.

Loppupeleissä yksilö on siis vastuussa siitä, mitä hän itsestään tekee. (Saaristo & Jokinen 2004, 265.)

Hyvinvointiyhteiskunnan on nähty myös osaltaan vahvistaneen yksilöllistymisen kehitystä yksilöivien tukimuotojen ansiosta (Saaristo & Jokinen 2004, 263). Väitteen perusteena voi mahdollisesti pitää sitä, että länsimaissa 1960-luvulla muotoutuneet olosuhteet hyvinvointivaltiosta teolliseen palkkatyöyhteiskuntaan ovat mahdollistaneet sen, että yksilöiden vapautuminen ei ole tapahtunut sattumalta tai vapaaehtoisesti. Hyvinvointivaltio nähdään tarjonneen puitteet vapautumiselle, koska koulutusta on laajennettu. Lisäksi työmarkkinoille on luotu voimakkaita liikkuvuusvaatimuksia sekä työelämän suhteille on asetettu oikeudellisia sääntelyjä. (Beck, Giddens & Lash 1995, 27; 19-20.)

Henkilökohtaisiin valintoihin perustuvaan elämään liittyy myös se, että yksilön on kohdattava itse tekemiensä valintojen seuraukset ja niihin liittyvät riskit kiinnittyessään löyhemmin perheeseen, yhteiskuntaluokkaan ja ammatillisiin sidoksiin. (Saaristo & Jokinen 2004, 265.) Yksilöiden odotetaan hallitsevan modernin yhteiskunnan luomia monimutkaisuuksia ja riskejä, vaikka päätöksien teko vakaasti ja vastuullisesti seuraamuksia harkiten on todellisuudessa haasteellista tällaisessa maailmassa. Kaikki määrittely-yritykset ovat siis siirtyneet yksilölle itselleen, koska läntistä demokratiaa ja kansantaloutta tukeneet yhtenäiset tekijät kuten luokkatietoisuus ja edistysusko ovat vähitellen hiipuneet tai menettäneet tehoaan. Teollisen yhteiskunnan varmuuksien hajotessa on ollut pakko luoda sekä itselleen että muille varmuuksia. Yksilön vastuun kasvamisen lisäksi yksilöllistymisen onkin todettu luovan myös globaalia keskinäistä riippuvuutta. (Beck, Giddens & Lash 1995, 19-20; 28.)

Edellisen lisäksi teollisen yhteiskunnan elämäntapoja muokataan jatkuvasti joko repimällä niitä irti juurineen tai istuttamalla uudelleen, jonka takia yksilöllistyminen lisääntyy. Tämän seurauksena yksilöiltä odotetaan itsenäistä otetta suunnitella, laatia, sovittaa ja paikata omia elämäkertojaan. (Saaristo & Jokinen 2004, 263; Beck, Giddens & Lash 1995, 27.) Kun pitkälle eriytynyt yhteiskunta sisältää tällaisen edellytyksen itseohjautuvuudesta ja vahvan vaatimuksen aktiivisuudesta sekä itse tekemisestä, sen myötä myös yhteiskunnalliset ongelmat nähdään yksilöllisinä ongelmina. Esimerkiksi massatyöttömyyttä ei enää pidetä yhteiskunnallisena kysymyksenä, vaan vastuu omasta työllisyystilanteesta on yksilöllä itsellään. Siitä ei ole kuitenkaan kyse, että yksilöllistymisen myötä oma elämä olisi vain yksilön oma asia. Löyhentyneistä sidoksista huolimatta yksilöt ovat kyllä tekemisissä eri instituutioiden

kanssa. Instituutiot tekevätkin todellisuudesta omia jäsenyyksiään ja tulkintoja, joihin yksilöllä täytyy olla jokin kanta. Yksilöt nimittäin tarvitsevat instituutioilta välittyvää asiantuntijatietoa valintojensa tueksi. (Saaristo & Jokinen 2004, 263-264; 266.)

Yksilöllistymisprosessin seurauksia on myös avattu kahden pääteeman avulla. Näistä ensimmäinen käsittää yksilöllistymiseen liittyvät kielteiset seuraukset kuten siirtymisen massayhteiskuntaan, yksilöiden ajautumisen toisistaan erilleen ja pyrkimyksen yrittää pysyä pystyssä ilman yhteisöllistä tukea. Toisaalta seurauksena voi nähdä yhteiskunnan rakenteiden muuttamisen joustavammaksi ja yksilöä suosivaksi. Tällöin on mahdollista kehittää elämäntyyliä autonomisesti, reflektoida omaa olemassaoloa sekä kokeilla erilaisia sosiaalisia identiteettejä. Yksilöllistyminen nähdään mahdollisuutena muokata elämää ilman traditioiden tuomaa painolastia ja vapautena kehittää sosiaalisia identiteettejä. (Saaristo & Jokinen 2004, 255; 263.)

Yksilöllistymistä on myös kritisoitu siitä, että uudet liikkuvuuden ja yksilöllistymisen käytännöt nähdään siirtävän luokan syrjään ja pyyhkivän sen näkyvistä (Skeggs 2014, 114-115). Yksilöllisyydestä kirjoittanut Ulrich Beck onkin todennut, että luokkaerot ja luokkatietoisuus ovat menettäneet keskeisen yhteiskunnallisen asemansa, vaikka eriarvoisuudella on mahdollisuus lisääntyä (Beck, Giddens & Lash 1995, 19-20). Kritiikkinä on myös esitetty, että yksilöllisyys on enemmän pakkoa ja yksilöllisyyttä rajoittava tekijä, jota yksilöiden on toteutettava. Valintojen vapaus nähdään perustuvan valinnan politiikkaan ja yksilöiden voi nähdä olevan pakotettuja tekemään valintoja. Lisäksi tällöin minuutta tuotetaan sulkemalla ulos erilaisia valinnan diskursseja ja tiettyjä resursseja. (Skeggs 2014, 118-119.) Kyseistä kritiikkiä ei ole kuitenkaan kielletty, vaan on myönnetty, että yksilöllistyminen ei perustu vapaisiin päätöksiin. Juuri Beck on todennut, että yksilöllistyminen on pakkoa suunnitella omaa elämäkertaa samalla sovittaen sitä hyvinvointivaltion asettamiin rajoihin (Beck, Giddens & Lash 1995, 29-30.)

Edellä esitellyn kirjallisuuden pohjalta voi päätellä, ettei yksilöllistyminen loppupeleissä edes merkitse suoranaista vapautta tehdä mitä haluaa. Siihen kuuluu ehtoja. Yksilöt suhteuttavat valintansa muun muassa eri instituutioiden tarjoamiin mahdollisuuksiin sekä toimivat saatavilla olevien resurssien ja pääomien puitteissa. Tähän tutkielmallanikin tietyllä tapaa keskityn ja haluan kyseenalaistaa ajatusta yksilöstä, jonka elämä on riippumatonta luokkataustasta. Teollisen modernisaation seurauksena yksilöille on toki mahdollistunut laajempi

vapaus tavoitella erilaisia sosiaalisia asemia. Lisäksi yksilöihin kohdistuvat rooli-dotukset ovat väljentyneet. Yksilöllistyneellä yhteiskunnalla on kuitenkin haasteensa, kun esimerkiksi yksilöltä edellytettävä itseohjautuvuus käännetään ikään kuin yksilöä itseään vastaan. Yhteiskunnallisista ongelmista tehdään tällöin yksilöiden henkilökohtaisia ongelmia.

2.5. Bourdieu: pääomat ja luokka

Osaksi tutkielmaani koin oleelliseksi ottaa Bourdieun pääomateorian, sillä hänen ajatuksensa tukevat hyvin tutkielmani aihetta. Bourdieuta on myös käsitelty monessa eriarvoisuutta käsittelevässä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa. Pääomateorian avulla pystyn myös näkemään, minkälaisia taitoja, kokemuksia ja ominaisuuksia haastateltavillani on ollut ennen yliopistoon tuloa. Seuraavassa keskityn erityisesti esittelemään Bourdieun pääomia, mutta liitän oheneen myös Bourdieun käsityksiä luokasta ja eriarvoisuudesta, jotka osaltaan auttavat ymmärtämään aihetta paremmin.

Bourdieuun mukaan pääomia on kolmea eri lajia eli taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista, mutta kyseisiin pääomiin liittyy erilaisia alalajejakin (Bourdieu 1985, 12; Bourdieu & Wacquant 1995, 125-130). Ensisijaisesti pääomalla tarkoitetaan ihmisten ominaisuuksia ja resursseja, joita saadaan osittain kasvatuksen ja perinnön muodossa, mutta myös kentällä toimiessa. Tässä yhteydessä kentällä viitataan alueeseen, jonne on rajoituksia ja sisään pääsee, mikäli hallitsee sillä hetkellä kyseisellä kentällä vallitsevat säännöt. Bourdieu esittää, että sosiaalinen maailma koostuu eri kentistä, joilla ihmiset toimivat. Kentästä riippuen ihmiset vahvistavat niitä itsellään olevia ominaisuuksia ja pääomia, jotka ovat silloisella kentällä arvostetuimpia, jotta he voivat kasata itselleen pääomaa ja maksimoida voitot. (Bourdieu 1985, 11-12.) Kentille pääsy edellyttää siis tiettyjen pääomien yhdistelmää, koska jokaisella kentällä on omat pelisääntönsä, joiden perusteella kentällä tärkeät arvot määritellään (Bourdieu & Wacquant 1995, 125-130; Bourdieu 1985, 12). Säännöistä huolimatta kenttien sisällä voi kuitenkin ilmetä kapinointia, mutta silloinkin se tapahtuu perussääntöjen raameissa. Bourdieun mukaan kapinointi tapahtuu uusien tulokkaiden johdosta, joiden haluna on muuttaa sääntöjä sen verran, että heidän asemansa paranee, mutta tosiaan vain sen verran, ettei koko kenttä romahda. Suuremmat kenttien sisällä tapahtuvat muutokset merkitsevät vuorostaan sitä, että jotkut pääomien lajeista menettävät arvonsa, kun taas toisten arvo kasvaa. (Bourdieu 1985, 12.)

Vielä tarkemmin pääoma koostuu materiaalisista asioista, joilla voi olla symbolista arvoa sekä niin sanotuista koskemattomista asioista, joilla on kulttuurista arvoa kuten arvovallalla, statuksella ja auktoriteetilla (Webb, Schirato & Danaher 2002, 22). Taloudellisella pääomalla tarkoitetaan virka-asemia, tuloja, vaurautta, omaisuutta sekä perittyjä rahavaroja ja omaisuutta (Skeggs 2014, 51; Bourdieu 1985, 12). Sitä tuotetaan yksilön ja talouden välisen vuorovaikutuksen avulla tai, kuten edellä mainittu perimällä. Kaikella materiaalisella ja symbolisella omaisuudella on myös taloudellinen arvo, mikäli niitä on rajoitetusti tai niitä pidetään tavoiteltavina sosiaaliselta kannalta. (Reay 2004, 58.) Sosiaalinen pääoma tarkoittaa vuorostaan sitä, minkälaisia suhteita ja kuinka paljon niitä yksilöllä on ja yleisemmin verkostoja ja jäsenyyttä tietyissä ryhmissä (Bourdieu 1985, 12; Skeggs 2014, 53). Lisäksi siihen liitetään muun muassa ominaisuus, kuinka hyvin henkilö tuntee eri tilanteissa vaadittavat käytöstavat (Bourdieu 1985, 12). Sosiaalista pääomaa tuotetaan sosiaalisessa kanssakäymisessä perheen kesken, mutta myös laajemmassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa (Reay 2004, 58).

Kulttuurisella pääomalla tarkoitetaan vuorostaan oppiarvoihin, tietoon ja saavutettuun arvonantoon liittyviä asioita (Bourdieu 1985, 12). Sillä viitataan myös korkeakulttuuriin ja sitä voi ilmetä kolmessa eri muodossa; ruumiillistuneena, objektivoituneena tai institutionalisoituneena (Skeggs 2014, 51). Kulttuurinen pääoma tarkoittaa muun muassa kulutustottumuksia ja kulttuurin sisällä arvostettua makua (Webb ym. 2002, 22). Kulttuurisen pääoman kohdalla on kuitenkin hankala puhua selkeästä määritelmästä, sillä se on kontekstisidonnaista eli määrittelyyn vaikuttaa se, missä ympäristössä arvotetaan mitään kulttuurisia arvoja (Webb ym. 2002, 22.; Reay 2004, 58). Yleisesti kulttuurisen pääoman nähdään siirtyvän pääosin perheeltä. Tästä syystä kulttuurista pääomaa voidaan pitää analysoinnin kohteena silloin, kun selvitetään kotitaustan, kouluttautumisen ja lapsen koulutuksellisen uran välistä suhdetta. (Reay 2004, 58.)

Neljäntenä pääomana on pidetty myös symbolista arvoa, jolla kuvataan muotoja, joita pääoma saa, kun se huomataan ja hyväksytään (Skeggs 2014, 53). Symbolinen arvo on yksilön arvovallan ja henkilökohtaisten ominaisuuksien kuten karisman ja auktoriteetin manifestoinnista (Reay 2004, 58). Symboliseen arvoon liittyy myös oikeuttaminen eli ilman pääoman oikeuttamista sitä ei voida hyödyntää tai sen arvoa ei voida realisoida (Skeggs 2014, 53).

Pääomana on myös esitetty erikseen akateemista pääomaa, jolla tarkoitetaan sellaisia voimavaroja, jotka mahdollistavat oman position ylläpidon ja parantamisen sekä muiden toimijoiden position hallitsemisen. Se on puoli-institutionaalista valtaa ja sitä voi toteuttaa niissä valtapositioissa, joita toimija omistaa. Tällaisen pääoman kerryttäminen vie kuitenkin aikaa ja edellyttää akateemisen järjestyksen tunnistamista ja ymmärrystä sosiaalisten verkostojen merkityksestä. Esimerkiksi yliopiston suhteen on esitetty, että luokkataustalla on vaikutusta siihen, miten helposti tai vaikeasti yliopistoon kotiudutaan. (Lempiäinen 2014, 163-164.)

Edellä esitellyistä pääomista olen tutkielmani kannalta erityisesti kiinnostunut kulttuurisen pääoman vaikutuksista, sillä sen on todettu olevan yhteydessä muun muassa koulumenestykseen. On esitetty, että alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvilla oppilailla ei ole samanlaista kulttuurista pääomaa kuten tietoja, taitoja, valmiuksia tai suhtautumistapoja (Naumanen & Silvennoinen 2010, 74-75). Tästä syystä kyseisenlaisista taustoista tulevien lasten kotikulttuuri ei tue yhtä hyvin lasten koulumenestystä (Naumanen & Silvennoinen 2010, 74-75). Kulttuurisen pääoman lisäksi olen kuitenkin kiinnostunut selvittämään naisopiskelijoiden taloudellista ja sosiaalista pääomaa ja analysoin niiden kautta haastatteluaineistoa.

Tarkemmin kulttuurisen pääoman ja kouluttautumisen suhteella tarkoitetaan kuitenkin Bourdieun mukaan muun muassa sitä, miten eri luokat sijoittavat kulttuurista pääomaansa akateemisuuteen. On esitetty, että ylempi ja pienemmässä mittakaavassa keskiluokka sijoittaisivat kulttuurista pääomaansa koulutukseen, mikä katsotaan tuottoisaksi tavaksi. Tällöin koulutuksellisten saavutusten katsotaan myös tuottavan sosiaalisia etuja. (Reay 2004, 58.) Bourdieu (1998, 30) on myös esittänyt, kuinka koululaitos edesauttaisi kulttuurisen pääoman jakautumisen uusintamista. Hänen mukaansa koulujärjestelmä ylläpitää etäisyyttä kulttuurisen pääoman suhteen epätasa-arvossa olevien oppilaiden välillä. Järjestelmä myös erottaa oppilaat toisistaan sen perusteella, onko heillä perittyä kulttuuripääomaa vai ei. Koulujärjestelmä siis Bourdieun mukaan säilyttäisi jo olemassa olevat sosiaaliset erot, koska kyvykkyyden kautta ilmeneviä eroja ei voida erottaa sosiaalisista eroista, jotka johtuvat peritystä pääomasta. (Bourdieu 1998, 31-32.)

Yleisesti Bourdieu näkee, että ihmiset levittäytyvät kaikkialle yhteiskunnalliseen tilaan sen perusteella, missä määrin heillä on jotain pääomaa ja, millaista se on rakenteeltaan. Levittäytymiseen vaikuttaa myös ihmisen kokonaispääoma suhteessa pääoman erilaisiin muotoihin ja se, miten pääomien määrä ja koostumus muuttuu elämän aikana. (Skeggs 2014, 53.) Pää-

omia on myös mahdollista muuttaa toiseksi, mutta sitä ei pidetä yksinkertaisena tai helposti saavutettavissa olevana tapana (Reay 2004, 58).

Bourdieu (1998, 23) kuva luokista vuorostaan rakentuu erilaisuuden kautta. Varsinaisesti luokkia ei hänen mukaansa ole, vaan on olemassa sosiaalinen ja erojen tila. Sosiaalinen tila, josta Bourdieu puhuu, käsittää toisistaan eroavia toimijoita tai ryhmiä. Toimijoissa ja ryhmissä ilmenevät erot määrittävät itse itsensä sen perusteella, miten ne ovat suhteessa toisiinsa. Erilaisuus ja erottavat piirteet ovat olemassa lisäksi vain silloin, kun ne ovat suhteessa toisiin tekijöihin. Synnynnäisenä pidetty tapa ei ole erottava tekijä, jos se ei ole suhteessa toisiin ominaisuuksiin. Yleisemmin sosiaalisten tilojen sisällä voidaan myös määritellä luokkia, mutta niiden tulisi olla olemassa ainoastaan paperilla. Esimerkkinä Bourdieu on esittänyt aikoinaan tehokkaiksi erottelun periaatteiksi kaikkein kehittyneimmissä yhteiskunnissa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman. Tällaista erottelun mittaamista tarkastellaan siten, kuinka lähellä tai kaukana eri toimijat ovat toisistaan pääomien suhteen. Suurin osa yhteiskunnista myös ilmenee sosiaalisina tiloina, mutta se, mihin kyseiset erojen järjestelmät perustuvat on aina aikaan ja paikkaan sidottuja. (Bourdieu 1998, 23; 15; 44.)

Kritiikkinä Bourdieun kuvaukseen eri sosiaaliluokista ja erityisesti työväentaustaisista on esitetty, että työväentaustaiset kuvataan ryhmänä, jolta puuttuu arvo. Lisäksi heistä annettun kuvan koetaan pitävän sisällään oletuksen, että työväentaustaiset vain mukautuvat sen hetkiseen elämäntilanteeseensa olemaan kykenemättömiä kerryttämään itselleen arvoa. Työväenluokka kuvataan myös tarmottomana ja ryhmänä, joka ei onnistu refleктоimaan. Moraalittomuus ja epäonnisuus tietää, pelata, toimia ja ajatella asianmukaisella tavalla nähdään yksilöllisenä ominaisuutena, eikä niihin vaikuta kulttuurisen riiston luokkasuhteet. Lisäksi työväenluokan haluttomuus ja tietämättömyys osallistua ja pelata arvon kerryttämiseksi on tullut perustuvan yksilöllisiin moraalisiin virheisiin, väärin valintoihin ja väärään kulttuuriin. Tästä syystä itsensä tuottaminen nähdään luokan tuottamisena. On myös esitetty, että työväenluokkaan kuuluville ei ole sallittu pääsyä niihin resursseihin ja vaadittuun teknologiaan, joka sallisi itsensä kehittämisen. Resursseihin pääseminen ei ole silti mahdotonta. On kuitenkin haastavaa tuottaa sellaista minuutta ja elää erilaisten arvojen mukaan, johon vaaditaan ominaisuuksia, joihin ei ole mahdollista päästä käsiksi. (Skeggs 2004, 87; 91.)

Bourdieuun malli alistuneiden ja mukautuvien työväenluokkaisten habituksesta¹ sulkee myös kyseisessä asemassa elävien mahdollisuuden pelata peliä. Lisäksi se sulkee vihaan ja ulkopuolelle jättämiseen liittyvät positiiviset, tunteisiin vaikuttavat ja oikeutetut kokemukset. Haasteena Bourdieun näkemyksissä nähdään edellisten lisäksi se, että niihin nojaavat teoreetikot saattavat olla jumiutuneita ajattelemaan työväenluokkaiset sen kautta, mitä heiltä puuttuu. (Skeggs 2004, 87.)

¹ Habituksella Bourdieu tarkoittaa yhtenäistä elämäntyyliä, joka rakentuu tiettyjen yksittäisten toimijoiden ja toimijaluokkien ominaisuuksista sekä suhteissa muodostuvista luonteenpiirteistä (Bourdieu 1998, 18). Toisella tapaa esitettynä habitus merkitsee sisäistettyjä asenteita ja suhtautumistapoja (Bourdieu 1985, 11).

3. Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tässä luvussa kerron ensiksi, minkälainen keräämäni aineisto on, minkä jälkeen siirryn kertomaan tarkemmin käyttämästäni tutkimusmenetelmästä. Aineiston keräämistä varten valitsin menetelmäksi teemahaastattelun ja analysointimenetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Menetelminä käytin teemahaastattelua ja teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Luvussa käyn myös läpi tutkielmaani liittyviä tietoturva-asioita ja kerron, kuinka ne näkyivät haastattelujen tekemisessä sekä aineiston analysoimisessa. Luvun viimeisessä alaluvussa esittelen tarkemmin tapaan analysoida keräämääni aineistoa. Lisäksi esittelen analyysin pohjalta muodostamani teemat.

3.1. Aineisto

3.1.1. Aineiston esittely

Aineistonani minulla oli kuusi yksilöhaastattelua, jotka tein helmi-maaliskuun 2020 aikana. Haastattelin kuutta Jyväskylän yliopistossa opiskelevaa naista, jotka suorittivat maisteriopintoja ja joiden vanhemmilla ei ollut yliopistotutkintoa. Haastateltaviin kuului sekä nuorempia opiskelijoita että vanhemmalla iällä opiskelevia. Enemmistöllä haastateltavien vanhemmista ei ollut yliopistason tutkintoa. Ainoastaan yhdellä vanhemmista oli yliopistotutkinto, jota ei ollut suoritettu loppuun. Muiden vanhempien korkein koulutustaso oli joko kansakoulu-, ammattikoulu- tai opistotasoinen. Yksi vanhemmista oli suorittanut vanhemmalla iällä ammattikorkeakoulututkinnon. Haastateltavia hain useammasta eri pääaineesta anonyymiteetin säilyttämiseksi.

Haastateltavat esiintyvät tutkielmassani muutetuilla nimillä. Ikään sekä opiskeltavaan alaan viittaaan vuorostaan yleisemmällä tasolla. Myöhemmin analyysiluvussa käytän sitaateissa ainoastaan haastateltavien etunimiä, mutta tämän luvun oheen olen liittännyt tarkemmat tiedot haastateltavista ja haastattelujen ajankohdista:

- Jaana, yli 45-vuotias, matemaattis-luonnontieteet (Helmikuu 2020)
- Hanna, yli 45-vuotias, humanistiset tieteet (Helmikuu 2020)
- Essi, 20-25 -vuotias, kielitieteet (Helmikuu 2020)

- Veera, 25-30 -vuotias, kauppatieteet (Maaliskuu 2020)
- Pauliina, 25-30 -vuotias, yhteiskuntatieteet (Helmikuu 2020)
- Annika, 25-30 -vuotias, kielitieteet (Helmikuu 2020)

Valitsin tutkielmani kohteeksi maisterivaiheessa olevat naisopiskelijat, sillä minua osittain kiinnosti se, kuinka naisten määrä suhteessa miesopiskelijoihin on ollut pitkään suurempi.² Lisäksi koin ajankäytöllisistä syistä paremmaksi keskittyä tutkielmassani mahdollisimman heterogeeniseen ryhmään. Jos olisin päättänyt ottaa tutkielmani osaksi myös miehet, niin aineiston kokoa olisi pitänyt kasvattaa ja mielestäni vastauksia analysoidessa olisi silloin pitänyt huomioida sukupuolesta johtuvat erot. Maisterivaiheen opinnot valitsin vuorostaan kriteeriksi sen takia, että opiskelijoilla on tällöin jo ollut aikaa sopeutua yliopistomaailmaan.

Päätin hakea tutkielmaani varten opiskelijoita, joiden vanhemmilla ei ollut yliopistotutkintoa, koska halusin sellaisia haastateltavia, joilla ei ole ennen opiskelujen aloittamista ollut vahvaa kosketusta yliopistoon. Päätökseni rajata tällä tavoin haastateltavien joukkoa perustuu osittain Mari Käyhkön (2014, 5) artikkeliin, jossa hänen tutkimuksensa naisilla ei ollut perheen tai suvun jakamia akateemisia perinteitä eikä muuta kosketusta yliopistomaailmaan. Aiemmistä tutkimuksista poiketen päädyin pitkän harkinnan jälkeen, etten hae haastateltavia kuitenkaan varsinaisesti heidän työläistäustaisuutensa perusteella. Tutkimukset, joihin olen tutustunut ovat usein keskittyneet tutkimaan työläistäustaisten yliopisto-opiskelijoiden kokemuksia. Tutkielmani kannalta koin, että haastateltavien hakeminen heidän luokkataustansa perusteella saattaisi olla kuitenkin jossain määrin haastavaa, koska luokkien määritelmät eivät ole nykyään yhtä selkeät kuin ennen. Se, että kokee kuuluvansa tiettyyn sosiaaliluokkaan voi perustua hyvin moniin erilaisiin asioihin, enkä halunnut luoda tutkielmassani työväenluokkaisuudesta liian tarkkarajaista ja mahdollisesti yksiulotteista kuvaa. Joitakin rajoituksia oli kuitenkin tehtävä haastateltavien suhteen ja siksi päädyin hakemaan tutkimuksesta kiinnostuneita edellä mainitsemin kriteerein. Valitsemani kriteerit auttoivat minua löytämään juuri niitä opiskelijoita, joilla ei ollut kotitaustoista saatuja akateemisia valmiuksia lähteä yliopistoon.

² Yle uutiset (Hirvonen 2018b) ovat vuonna 2018 kertoneet, että kaikista korkeakoulututkinnoista naiset suorittavat 59 prosenttia. Naisten koulutustaso on noussut nopeammin miehiin verrattuna 1990-luvun alkupuolelta saakka, jolloin korkeasti koulutettujen naisten osuus ylitti miesten osuuden (Hirvonen 2018b). Tilastokeskuksen koulutustilastot (2019) tukevat tätä kertoen naisten osuuden olevan 58 prosenttia kaikista yliopistotutkinnon suorittaneista. Tohtorintutkinnon suorittaneista 51 prosenttia oli naisia. Kaikista tutkintoon johtavan koulutuksen opiskelijoista vuonna 2018 naisia oli 54 prosenttia, mutta luku vaihtelee kuitenkin koulutusalojen välillä suuresti. (Tilastokeskus 2019.)

Hain haastateltavia tiedekuntien maisteriopiskelijoille suunnattujen postituslistojen kautta sekä jätin ilmoituksen yliopiston yhdelle ilmoitustauluista. Kaikki haastateltavat löytyivät loppujen lopuksi postituslistojen kautta. Osa kiinnostuneista ei kuitenkaan sopinut alustaviin raameihin, joten jätin heidät varasijoille. Osan kanssa yhteydenpito vuorostaan jäi kesken, enkä saanut heidän kanssaan sovittua lopullista haastatteluaikaa. Toteutin suurimman osan haastatteluista kirjaston pienryhmätiloissa ja loput haastatteluista tehtiin yliopistolla sijainneissa muissa rauhallisissa tiloissa. Eskola & Vastamäki (2010, 29) ovat painottaneet haastattelupaikan valinnassa, ettei ympärillä tulisi olla liikaa ylimääräisiä virikkeitä. Lisäksi on syytä miettiä haastateltavan kannalta sopivaa paikkaa, sillä esimerkiksi liian virallinen ympäristö voi saada haastateltavan epävarmaksi (Eskola & Vastamäki 2010, 29). Miettiesäni paikkoja haastattelujen tekemiselle mietin vaihtoehtoja siltä kannalta, että haastateltavan olisi kyseissä paikassa helppo kertoa elämästään ja yliopiston herättämistä kokemuksista. Annoin haastateltaville myös mahdollisuuden ehdottaa itse heille sopivaa julkista paikkaa, mutta kaikille kävi valmiiksi ehdottamani tilat.

Haastattelujen pituus vaihteli ja ne kestivät lyhimmillään reilu kaksikymmentä minuuttia ja pisimmillään noin puolitoista tuntia. Litteroitua tekstiä haastatteluista tuli yhteensä viisikymmentä sivua. Haastattelutilanteet sujuivat hyvin, mutta välillä haastateltavien oli hankalaa ymmärtää joitain kysymyksiäni. Tästä syystä tein haastattelujen edetessä jonkin verran muutoksia ja tarkennuksia kysymyksiin, jotta ne olisivat helpommin hahmotettavia.

Haastatteluaineiston säilytin koko tutkielman tekemisen ajan verkkolevyllä eli tarkemmin U-aseamalla, johon minulla oli Jyväskylän yliopiston opiskelijana käyttöoikeus. Valitsin sen aineiston säilyttämiseen, koska kyseiselle verkkolevyille saa tallentaa henkilötietoja. Tutkielman jälkeen haastattelut kuitenkin hävitetään asemalta. Haastattelujen keräämistä varten käytin apunani teemahaastatteluun kuuluvia menetelmiä. Avaan tarkemmin kyseistä metodia kuitenkin vasta seuraavassa alaluvussa.

Haastattelut sisälsivät kysymyksiä henkilön lapsuuteen ja nuoruuteen sekä yliopistoaikaan liittyen. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyen halusin selvittää, millä tavoin haastateltava vietti aikaansa lapsuudessa ja nuoruudessa. Tämä mahdollisti sen, että saatoin pohtia, minkälaista henkilön kulttuurinen pääoma on ollut. Lisäksi pyysin haastateltavia pohtimaan heidän perheensä taloudellista tilannetta, jotta saisin kuvan, minkälaiset taloudelliset pääomat haastateltavilla on ollut lapsuudessa ja nuoruudessa. Yhtenä kysymyksenä annoin myös haastateltavien määrittellä itse, mihin sosiaaliluokkaan he määrittelisivät lapsuuden ja nuoruuden per-

heensä kuuluneen. Vaikka tutkielmallani haluan välttää sosiaaliluokkiin liitettyjä tyypillisiä käsityksiä, halusin ottaa kuitenkin haastattelun aikana esille kyseisen asian. Halusin kysymyksen avulla herätellä haastateltavaa miettimään sitä, minkälaisista taustoista hän on tullut yliopistoon. Annoin haastateltaville täyden vapauden sosiaaliluokan määrittelemisen suhteen, jotta he saisivat määritellä taustansa heidän henkilökohtaisiin kokemuksiinsa pohjautuen.

Yliopistoaikaa käsitelimme haastattelun aikana muun muassa sen kautta, mitä onnistumisia ja haasteita haastateltavat olivat kokeneet opintojensa aikana. Kävimme myös läpi syitä sille, miksi kukin oli päättänyt lähteä opiskelemaan yliopistoon ja, miksi oli valittu tietty opiskeluala. Halusin lisäksi kuulla, missä määrin haastateltavat kokivat olleensa itse vastuussa opiskelua koskevista valinnoistaan ja siitä, minkälaisena he olivat kokeneet yliopiston. Näiden kysymysten jälkeen kävimme vielä läpi sitä, missä määrin perhetaustan ja lapsuuden kasvuympäristön sekä yhteiskunnan tarjoaman tuen koettiin vaikuttaneen opiskelua koskeviin valintoihin ja yliopistokokemukseen. Aivan haastattelun loppuun pyysin haastateltavia myös pohtimaan laajemmin yksilön vastuuta siinä mielessä, missä määrin ihminen voi omilla valinnoillaan vaikuttaa oman elämänsä kulkuun.

3.2. Menetelmät

3.2.1. Teemahaastattelu ja litterointi

Haastattelujen tekemiseen päätin käyttää apuna teemahaastattelulle tyypillisiä menetelmiä, sillä aihepiirini on rajattu, jolloin haastattelun toteuttamiseen sopii ennalta määräytyt teema-alueet. Eskolan sekä Vastamäen (2010, 28-29) mukaan teemahaastattelussa tulee lähinnä varmistaa, että tarvittavat teemat käydään läpi, mutta teemoja ei tarvitse käydä jokaisen haastateltavan kanssa samassa järjestyksessä. Lisäksi teemoista käydyn keskustelun laajuus saa vaihdella. Valmiit kysymyksetkään eivät ole tarpeellisia, vaan tukilista riittää. (Eskola & Vastamäki 2010, 28-29.)

Haastattelujen suorittamiselle on esitetty yleisesti muun muassa seuraavia ohjeita. Tutkimusaiheen arkaluonteisuutta ja sen luomaa varautuneisuutta haastateltavan puolelta on hyvä pyrkiä hälventämään keskustelemalla alkuun aivan muista arkisista asioista. Etukäteen voi myös miettiä onko sopivaa teititellä ja kuinka antaa mahdollisen ikäeron tai statuserojen olla

vaikuttamatta haastattelutilanteen onnistumiseen. (Eskola & Vastamäki 2010, 32.) On myös tärkeää kiinnittää huomiota omaan puhetapaansa ja suhteuttaa se tilanteeseen sopivaksi sekä sellaiseksi, että haastateltava ymmärtää esitetyn asian (Eskola & Vastamäki 2010, 32-33; Ruusuvuori & Tiittula 2017, 62). Haastattelutilanteessa usein haastattelija ja haastateltava edustavat erilaisia sosiaalisia maailmoja, joten kyky nähdä asiat haastateltavan näkökulmasta on tärkeää. Analysointivaiheessa näkökulmaerojen tunnistaminen on myös tärkeää. (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 62.)

Muita haastattelutilanteeseen liittyvinä ohjeina Ruusuvuori & Tiittula (2017, 48) mainitsevat sen, kuinka haastattelun alussa on hyvä johdatella haastateltava aiheeseen kertomalla haastattelun tulevasta rakenteesta ja mihin haastattelulla pyritään. On tärkeää luoda luottamus haastateltavaan ja rakentaa yhteenkuuluvuutta unohtamatta kuitenkaan haastattelutilanteeseen liittyvää tehtävää ja roolijakoa. Haastattelijan on sopivaa pyrkiä haastattelutyylissään neutraaliuteen ja välttää kommentointia. Mikäli kommentointi on kuitenkin välttämätöntä, on siinä hyvä pitää neutraalius. Haastattelijan passiivisuuden määrä on muutenkin arvioitava tilannekohtaisesti, sillä joissain tilanteissa passiivisuus voidaan nähdä kiinnostuksen puutteena. Vuorostaan lopettamisvaiheessa on hyvä valmistella tilanteen päättymistä ja kertoa, mitä jatkossa tapahtuu. Tutkimusraportissa esitettäviin aineisto-otteisiin haastattelijan puheenvuorojen merkitseminen on tilannekohtaista. Mikäli haastattelijan puheenvuoron voidaan katsoa vaikuttaneen vastauksen muotoiluun, on se tällöin hyvä merkitä myös tutkimusraporttiin. (Ruusuvuori & Tiittula 2017, 48-81.)

Kysymysten suunnittelussa eli teemojen rakentamisessa on hyvä hakea pohjaa niin teorioiden, aiempien tutkimusten, että vapaamman ideoinnin kautta. Haastattelutilanteessa on suositeltavaa käyttää teemarunkoa, joka ei rakennu pitkistä kysymyksistä. Ideana on pitää muistiinpanot mahdollisimman yksinkertaisina ja lyhyinä, mikä auttaa haastattelijaa toimimaan tasaveroisena keskustelijana haastateltavaa kohtaan. Eskola & Vastamäki (38, 2010) esittävätkin teemarunon kolmetasoisina teemoina. Ylimmällä tasolla ovat laajat teemat, toisella tasolla teemaa tarkentavia apukysymyksiä ja kolmannella ovat yksityiskohtaisemmat kysymykset, joita käytetään, mikäli aiemmilla kysymyksillä ei ole saatu vastausta. (Eskola & Vastamäki 2010, 36-38.) Kyseistä rakennetta tukee myös Ruusuvuori & Tiittula (2017, 79) jotka suosittelevat aloittamaan haastattelun laajemmista kysymyksistä edeten yksityiskohtaisempiin.

Omien haastattelujeni kohdalla toteutin edellä esiteltyä mallia. Ennen haastattelua kerroin haastateltaville vielä uudelleen, mitä teemoja käsittelemme haastattelussa ja missä järjestyksessä. Itselläni muistiinpanot eivät kuitenkaan olleet aivan lyhyet ja olin kirjoittanut kokonaisia kysymyksiä ylös. Koin, että kokonaiset kysymykset olivat itselleni parempi tapa, jotta en mahdollisen jännityksen ilmetessä menisi liikaa sekaisin sanoissani tai ylipäänsä menisi lukkoon. Haastattelussa käsitelimme kolmea eri teemaa: lapsuus ja nuoruus, yliopisto aika sekä yleiset mielipiteet. Yleiset mielipiteet sisälsivät kysymyksiä, joilla halusin selvittää haastateltavien laajempaa mielipidettä yksilön vastuusta. Kyseisten teemojen alle muodostin pääkysymykset, jotka ensisijaisesti esitin haastateltaville. Pääkysymysten alle kirjoitin apukysymykset tai lyhyitä muistiinpanoja, jotka auttoivat minua tarvittaessa tarkentamaan kysymystä. Haastatteluja tehdessä huomasin myös, että välillä minun täytyi improvisoida, koska apukysymykset tai muut muistiinpanot eivät auttaneet minua esittämään kysymystä paremmin. Tämä voi osittain viitata siihen, että apukysymykseni olisivat saaneet olla paremmin mietittyjä. Apukysymyksiin ja lyhyisiin muistiinpanoihini turvauduin lähinnä silloin, kun pääkysymyksellä en saanut juuri minkäänlaista vastausta. Halusin välttää sitä, että johdattelin haastateltavaa liikaa kysymyksilläni, joten en halunnut liikaa kaivaa tiettyä vastausta haastateltavasta esille.

Haastattelujen jälkeen seuraavana vuorossa oli litterointi. Sitä tehdessä on hyvä huomioida, että se on aina epätäydellinen, koska se perustuu tutkijan tekemiin havaintoihin ja valintoihin (Nikander 2010, 433; Ruusuvuori & Nikander 2017, 437). Tutkijan on tärkeää huomioida, että se, mitä ja miten litteroidaan voi huomaamatta luoda kertomuksen, joka vastaa tutkijan esiymmärrystä haastateltavista (Nikander 2010, 434). Tapa, jolla aineiston päättää litteroida on hyvä käydä läpi ennakkoon ja miettiä, mitä valittu litterointikäytäntö kertoo omasta tavasta ymmärtää, kuunnella ja tehdä havaintoja. Lisäksi on hyvä miettiä, onko valittu purkutyylisi sekä tarkkuustaso sopivin suhteessa tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteisiin. Purkutavaksi on hyvä valita tapa, jonka avulla voi omaksua erilaisia tulkintatapoja ja analyttisiä näkökulmia. On hyvä pohtia, mitkä asiat korostuvat puheessa tai vuorovaikutuksessa käytetyllä purkutavalla ja mitkä asiat rajautuvat ulkopuolelle. (Nikander 2010, 434-435.) Litteroidessa Ruusuvuoren & Tiittulan (2017, 57) mukaan on hyvä kirjata ylös haastattelijan vuorot, jotta tutkimuksen tekijä voi huomata, kuinka kysymysten asettelu ja muu puhe saattavat vaikuttaa haastateltavan tapaan puhua.

3.2.2. Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Valitsin sisällönanalyysin tutkimusaineistoni analyysimenetelmäksi, koska sen avulla voin käsitellä aineistoani laaja-alaisesti ja keskittyä Ruusuvuoren & Nikanderin (2017, 430; 435) mukaisesti haastatteluaineiston puheen sisältöön. Lisäksi sisällönanalyysi on mielestäni tutkimustani ajatellen riittävä analyysitapa siltäkin kannalta, että tutkielmani tarkoitus ei ole esimerkiksi keskittyä haastatteluaineistoissa ilmenevien sanojen tai äänneiden merkityksiin.

Sisällönanalyysissa kuuluu litteroida kaikki puhuttu mukaan lukien erilaiset tilkesanat kuten ”niinku” tai ”tuota” (Ruusuvuori & Nikander 2017, 430, 435). Silvastin (2014, 36) mukaan litteroinnin on oltava sanatarkkaa. Sen on hyvä sisältää tauot, huokaukset ja naurahdukset sekä muut samantyylliset asiat (Silvasti 2014, 36). Analyysin kannalta merkityksetöntä ovat kuitenkin taukojen merkitseminen, äänensävyt, päällekkäispuhunnan merkitseminen, täytesanat ja äännähdykset sekä tarkat kuvaukset tilanteesta, jossa analysoitavaa sisältöä on tuotettu (Silvasti 2014, 36; Ruusuvuori & Nikander 2017, 430). Puheen rytmin voi kuvata väli-merkein (Ruusuvuori & Nikander 2017, 430). Täysin ei kuitenkaan kannata jättää litteroimatta osia, jotka voivat aluksi vaikuttaa tutkimuskysymyksen kannalta epäolennaisilta, sillä myöhemmin tutkimuksen edetessä ne voivat olla hyödyllisiä (Silvasti 2014, 36).

Analyysin kannalta tärkeä vaihe on myös koodaaminen, jonka avulla aineistoa jäsennetään, luokitellaan ja puretaan osiin huolellisesti rivi riviltä (Silvasti 2014, 38-39). Aineistoa koodatessa kiinnitetään huomiota tiettyyn aineiston osaan, joka voi olla esimerkiksi tietty sana, käsite tai yhteinen nimittäjä eli koodi. Nämä aineiston osat kuvaavat hyvin jotain tiettyä ilmiötä aineistossa. Koodatun tekstin tarkoituksena on helpottaa aineiston tarkastelua, koska se auttaa näkemään, minkälaisissa yhteyksissä ja kuinka laajasti kukin koodi esiintyy. Siihen, kuinka tarkasti aineisto tulisi koodata ei ole täsmällistä ohjetta. Hyvänä perustana pidetään, että työ perustuu tarkasti asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Silvasti 2014, 39; 44.)

Analyysin edetessä tutkimuksen tekijä voi myös sovittaa tutkimuskysymyksiään paremmin aineistosta saatuun informaatioon (Silvasti 2014, 45). Silvasti (2014, 45) kuitenkin huomauttaa, että jos tutkimusraportin sisällysluettelo ja teemoittain järjestetyt sitaatit vastaavat alkuperäistä haastattelurunkoa, voidaan kärjistetysti ajatella, että aineisto on kerätty turhaan eikä se ole opettanut mitään. Tällaisten tutkijan ennako-odotusten ja valmiiden teemojen esiintymisen tutkimustuloksissa voi kuitenkin ehkäistä empirian ja teorian yhteyksien etsimisellä. Tällöin aineistosta nousseita teemoja on hyvä peilata aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen.

Sitaattien käytöstä Silvasti ohjeistaa niiden pituudeksi noin 1-10 riviä. Jokaista koodia kohden riittää yksi tai pari lyhyempää sitaattia ja sitaattien käyttö on suositeltavaa perustella menetelmällisistä lähtökohdista. (Silvasti 2014, 46; 48.)

Sisällönanalyysissä on kaikkienensa hyvä mieltä aineistoa, jota lähtee keräämään ja minkälaisia vastauksia aineistonkeruumetodi tuottaa. Haasteena voi muun muassa olla, että pääluokat eivät erotu tarpeeksi toisistaan eikä ala-, ylä- ja pääluokkia pystytä perustelemaan aineistolla. Lisäksi haasteeksi voi tulla, että tulosten perusteella ei voida vastata tutkimustehtäviin tai -kysymyksiin. Tällaiset ongelmakohdat ovat kuitenkin mahdollista korjata ennen raportin laatimista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 146.)

Vielä tarkemmin sisällönanalyysin tekemiseen on esitetty kolme eri koodaustapaa; aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriaohjaava. Usein näitä keinoja käytetään myös rinnakkain. Tutkielmaani ajatellen näin sopivimpana vaihtoehtona teoriaohjaavan lähestymistavan, koska se mahdollistaa aineisto- ja teorialähtöisen koodaustavan yhdistämisen. Tällöin koodausta ohjaa tutkijan tieto ja teoreettisten luokittelujen pohjalta muodostuneet ennako-oletukset. Samalla on kuitenkin mahdollista antaa koodiluettelon elää prosessin edetessä ja kuunnella aineistosta välittyvää moniäänisyyttä. Lisäksi tällöin on mahdollista esimerkiksi yhdistellä aiempien tutkimusten kategorisointeja. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä koodaamisen jälkeen seuraa usein teemoittelu, jolla tarkoitetaan laajempaa asiakokonaisuutta tai aineistosta löytyviä yhteisiä tekijöitä. Teemoittelun tarkoituksena on koodata aineisto tutkimuskysymyksien ja tutkimusongelman kannalta olennaisiksi asiakokonaisuuksiksi. Teemoittelulla siis muodostetaan yleisempiä teemoja, jotka sisältävät kyseisen teeman variaatioita. (Silvasti 2014, 39; 43-45.)

3.2.3. Tietoturva ja tutkimuseettiset kysymykset

Hyvään aineistohallintaan kuuluu, että kerätty aineisto palvelee ensiksi kerääjän tiedonintressejä, mutta on myös käytettävissä muulle tiedeyhteisölle ja opetukselliseen käyttötarkoitukseen aineiston arkistoinnin jälkeen (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413). Käsitellessäni haastatteluaineistoa tärkeä osa työtäni oli kiinnittää huomiota henkilötietojen oikeanmukaiseen käsittelyyn. Koska aineistoni on pieni, oli erityisen tärkeää säilyttää haastateltavat tunnistamattomina. Haastatteluaineistoa käsitellessä poistin suorat tunnistetiedot ja tein tarvittavat anonymisointimenetelmät taatakseni haastateltavien tunnistamattomuuden. Muutin

Tietoarkiston (2020) ohjeiden mukaisesti nimet ja luokittelin iän sekä koulutustaustan kategorioihin. Haastatteluista julkaistavat aineistopätkät ovat myös siinä muodossa, ettei niistä ole mahdollista tunnistaa haastateltavia. Anonymiteetin kannalta tutkimusraporttiin on muutettava haastateltavien tunnistetiedot, joita on muun muassa nimi, ikä ja mahdollisesti myös paikkakunta ja ammatillinen status, mikäli ne voivat mahdollistaa tunnistamisen (Silvasti 2014, 47). Iän voi esittää esimerkiksi viiden vuoden aikavälillä, ammatillisen statuksen voi muuttaa toiseen sitä vastaavaan statukseen ja paikkakunnat voi muuttaa toisiksi (Silvasti 2014, 47).

Tärkeää haastatteluaineiston hallinnassa on tunnistetietojen oikeanmukaisen käsittelyn lisäksi tutkittavien riittävä informointi, haastateltavilta saatu suostumus sekä tutkimustyön helpottamiseksi riittävä aineiston kuvailu (Ranta & Kuula-Luumi 2017, 413; 415; 422). Edelliseen liittyen annoin haastateltaville tietosuojailmoituksen, jossa näkyi se, miten käsitelen heidän henkilötietojaan. Ilmoituksessa kerrottiin myös siitä, että tutkimusrekisteri tullaan hävittämään tutkielman päättymisen jälkeen. Tietosuojailmoituksessa olen ilmoittanut käyttäväni henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteena tietosuojalain 4.1§ 3-kohtaa.³ Näiden toimien lisänä annoin haastateltaville tutkielmastani kertovan tiedotteen ja pyysin heiltä kirjallisen suostumuksen haastatteluun.

3.2.4. Haastatteluaineiston analysointi ja teemoittelu

Ennen koodauksen aloittamista olin litteroinut kaikki haastattelut kokonaan. Litteroin haastattelut lähes sanatarkkaan, sillä koin turvallisemmaksi tavaksi litteroida kaiken siltä varalta, jos alkuun vähemmän tärkeämmiltä vaikuttaneet kohdat osoittautuisivatkin tärkeiksi. Välillä kuitenkin jätin litteroimatta täytesanoja kuten ”*niinku*” mikäli ne toistuivat peräkkäin monta kertaa. Koin tuollaisten kohtien litteroimisen analysoinnin kannalta tarpeettomana.

Kun lähdin käymään läpi haastatteluaineistoani pidin mielessäni tutkimuskysymykseni ja koodasin aluksi aineistoa tutkimuskysymysten pohjalta etsien niihin sopivia kohtia. Sen jälkeen keskityin löytämään aineistosta asioita, jotka liittyisivät Bourdieun pääomateoriaan ja yksilöllistymiseen. Annoin aineiston myös puhua omasta puolestaan ja tein erilaisia poimintoja tällä tavalla. Tapani koodata muokkaantui aineistoa läpikäydessä ja oman tavan löy-

³ Tietosuojalaki 4.1. § 3-kohta: ”Käsittely on tarpeen tieteellistä tai historiallista tutkimusta taikka tilastointia varten ja se on oikeasuhtaista sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden” (Jyväskylän yliopisto 2019).

täminen koodaamiseen otti jonkin verran aikaa. Tekstiä koodatessa maalasin aluksi laajempia lausekokonaisuuksia, joista kirjoitin ylös tiivistelmiä. Koodatessani käytin myös paljon eri värejä, jotta eri teemat näkyisivät aineistosta selvemmin. Näin minun oli helpompaa nähdä aineistojen välillä toistuvat teemat ja eroavaisuudet. Tiivistelmistä muodostin vielä lyhyempiä muutaman sanan mittaisia merkintöjä.

Teemojen muodostamisessa minulla ilmeni haasteita, sillä aineistosta nousi paljon mielenkiintoisia asioita. Minun oli alkuun vaikea rajata ja päättää tutkielmani kannalta olennaisimmat teemat. Aineistosta nousi esille selkeästi kulttuurista, sosiaalista ja taloudellista pääomaa koskevia asioita muun muassa haastateltavien harrastusten ja perheen taloudellisen tilanteen myötä. Yksilöllisten valintojen ja Kelan vaikutus tuli myös selvästi esille. Enemmän aineistolähtöisenä löytönä nousi opettajien ja opinto-ohjaajien vaikutus koulutusalan valintaan. Teemoiksi muodostin seuraavat kolme kokonaisuutta. Ensimmäiseksi kokonaisuudeksi muodostui yksilöllisten valintojen merkitys valintoihin, onnistumisiin ja haasteisiin, jonka myötä muodostin kaksi eri teemaa *Omien valintojen painottunut merkitys* ja *Onnistumisten ja haasteiden taustasyyt*. Perhetaustan vaikutusta päätin avata taas kolmen eri teeman avulla, jotka ovat *Kotoa saatu kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma*, *Vanhempien tiedon puute* ja *Taloudellisen pääoman vaikutus*. Kolmanteen aineistosta nousseeseen aihealueeseen sisällytin vuorostaan teemat *Kodin ulkopuolisen kasvuympäristön merkitys* ja *Opintotuen ongelmakohdat*.

4. Analyysi

Analyysiluvussa esittelen kolme pääkokonaisuutta, jotka nousivat aineistosta esiin. Näiden kokonaisuuksien alle olen koonnut muodostamani teemat. Ensimmäisessä alaluvussa käsitelen yksilöllisten valintojen merkitystä valintoihin, haasteisiin ja onnistumisiin. Toisessa alaluvussa keskityn esittelemään sitä, millainen vaikutus perhetaustalla on ollut haastateltavien tekemiin valintoihin ja kokemuksiin. Viimeisessä alaluvussa käsitelen vielä muita teki-
jöitä, joiden näin vaikuttaneen opiskelua koskeviin asioihin.

4.1. Yksilön merkitys valintojen, haasteiden ja onnistumisten takana

4.1.1. Omien valintojen painottunut merkitys

Aineistosta nousi esille, että opiskelua koskevat valinnat koettiin johtuvan paljon siitä, mikälaisia päätöksiä oli itse tehty. Tämä mukailee yksilöllistymiseen liitettyä vapautumista perinteiden kahleista (Silvasti, Lempiäinen & Kankainen 2014, 10-11). Haastateltavien vastauksissa oma mielenkiinto oli myös ohjannut valintoja ja täten heillä vaikutti olevan vapaus toteuttaa itseään ilman Saariston & Jokisen (2004, 255; 263) kuvaamaa traditioiden tuomaa painolastia. Toisaalta kysyttäessä haastateltavien yleistä mielipidettä, onko elämä kiinni omista valinnoista, kaikki vastasivat, että elämänkulkuun ei voi täysin itse vaikuttaa. Jokaisen mielestä omilla valinnoilla pystyy vaikuttamaan, mutta moni asia elämässä on satumaa. Tällainen yksilön vastuu korostui erityisesti kolmen haastateltavan vastauksissa. Näistä ensimmäinen haastateltava koki, että Suomessa jokainen voi tehdä itsestään, mitä haluaa. Toinen haastateltava taas näki, että yksilöllä on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämään, mutta muun muassa ympärillä olevilla ihmisillä on tällöin merkitystä, että mahdollisuudet osataan huomata. Yksi haastateltavista pohti myös, että hänen kohdallaan oma tausta on vaikuttanut vähemmän, mitä yleisesti voisi kuvitella.

Tarkemmin taas opiskelua koskevien valintojen syiksi haastateltavat kertoivat oman henkilökohtaisen kiinnostuksen vaikuttaneen valintoihin. Lisäksi haastateltavat kokivat, että opintomenestys pohjautui omaan päätökseen hoitaa opinnot hyvin:

kyllä nää kaikki, mitä mä oon opiskellu, nii perustuu ihan mun kiinnostukseen tietysti siihen, että mä oon ite halunnu opiskella ja sitten olen tehny ihan tietoses-

ti tämän valinnan, että mieluummin opiskelen niinku monesta aineesta jonkun verran tai vähän kuin, että keskittyisin vaan johonki yhteen pieneen alaan

(Jaana)

Haastateltavien joukossa esiintyi myös vahvempaa suhtautumista siihen, että tekojen taustalla on omat valinnat. Tämä oli kuitenkin vähäisempää:

et kyllä ne on niinku siitä, miten mä oon valinnu, mitä mä oon päättäny tehdä, niin siitähän ne on seurausta, mitä on tapahtunu, et en mä niinku voi sitä niinku kenenkään muun syyks laittaa, että jotenkin olosuhteet olis, et ainahan se, että mitä mä itse teen, nii siitä tulee se seuraus

(Hanna)

Enemmistöllä haastateltavista yliopistoon tuloon oli vaikuttanut kiinnostus tiettyyn tieteenalaan. Yksi haastateltavista kertoi yliopistoon lähtemisen syyksi myös yleisen kiinnostuksen lukemiseen. Yliopisto oli myös yhdelle haastateltavalle näyttäytynyt paikkana, jonne olisi hieno päästä. Yhtenä perusteluna oli lisäksi se, että yliopistossa opiskelun koettiin valmistavan laaja-alaisesti eri tehtäviin.

Syyt vuorostaan sille, miksi haasteltavat olivat valinneet opiskelemaisensa pääaineen, olivat melko yhtenäisiä. Kaikkien kohdalla nykyinen pääaine oli valittu oman mielenkiinnon mukaan. Pääaine oli ollut joko lapsuuden aikainen unelma, se oli muuten kiinnostanut kovasti tai siinä oli oltu hyviä lukiossa. Yhden haastateltavan kohdalla valintaan oli osittain vaikuttanut se, että toinen vanhemmista oli jo vuosia aikaisemmin todennut kyseisen alan olevan sopeva haastateltavalle. Vanhempi oli tällöin ilmaissut idean kyseisestä alasta, mutta lopullisen päätöksen haastateltava oli alavalinnasta tehnyt itse. Kahden muun haastateltavan kohdalla lukioaikainen menestys valitussa oppiaineessa oli saanut heidät harkitsemaan kyseisen oppiaineen opiskelemista yliopistossa. Kolme haastateltavista oli vaihtanut pääainettaan tai yliopistoa ennen nykyisiä opintojaan. Näistä yhden kohdalla pääaineen vaihtoon oli vaikuttanut aiheesta pidetty kiinnostava luento.

4.1.2. Onnistumisten ja haasteiden taustasyyt

Osana haastattelua kävimme läpi myös sitä, minkälaisia onnistumisia ja haasteita haastateltavat olivat kokeneet koskien opintoja ja muuta opiskeluelämää. Kävimme läpi sitä, missä määrin onnistumiset ja haasteet koettiin johtuvan omista päätöksistä. Onnistumisina enem-

mistö haastateltavista painotti opintoihin liittyviä asioita kuten kandidaatin tai pro gradu - tutkielman valmiiksi saamista. Muina onnistumisina mainittiin harjoittelussa onnistuminen, ensimmäisellä yrittämällä yliopistoon opiskelemaan pääseminen, hyvä opiskelumenestys, oman ajattelun kehittyminen ja sivuaineopintoihin opiskeluoikeiden saaminen. Tällaisiin asioihin liittyen kolme toi erityisesti esille sen, että he pitivät onnistumisten syinä omia ansioita ja päätöstä panostaa opintoihin. Lisäksi yksi naisista koki onnistumisena sen, että opintojen edetessä hänen suhtautumisensa opiskeluihin oli muuttunut rennommaksi.

Sosiaaliseen elämään liittyvistä onnistumisista eli kavereiden löytämisestä mainitsi vuorostaan neljä haasteltavaa. Kavereita oli saatu muun muassa järjestötoiminnan kautta. Tähän liittyen on esitetty, että ainejärjestössä toimiminen voi helpottaa yliopistoon asettautumisessa (Käyhkö 2020, 17-18). Tarkemmin yksi haastateltavista koki sosiaalisen elämän asiat onnistumisena siksi, että hänelle oli ikävien kokemusten takia ollut hankalampaa tutustua ihmisiin. Tietoisella käyttäytymis- ja ajatusmallinsa muuttamisella hänen opiskelukokemuksensa oli kuitenkin kääntynyt positiivisemmaksi:

Mä oon käyny tosi rankkoja asioita käyny elämässäni läpi, niin ne on tavallaan kaikki kuitenkin sellasia asioita, mitkä kasvatti minusta minua ja mitkä mä oon nyt sitten onnistunut kääntämään aikuisiällä vahvuudeksi. Sä ymmärrät paremmin sen, et kuinka iso merkitys sun voimalla, mikä on sun ajatuksen voima siinä, mä päätän, et mun unelmat on saavuttamattomissa ja ne tulee olemaan ikuisesti siellä, et sit ku mä päätän, [...] että se on mahdollista, siitähän tulee mahdollista. (Veera)

Haasteiksi naiset vuorostaan kokivat myös paljon varsinaiseen opiskeluun liittyviä tekijöitä. Pitkä tauko opiskelusta vaati sen, että oli täytynyt yliopistoon tullessa opetella uudelleen, kuinka opiskellaan. Pro gradu -tutkielman valmistumisen venyminen ja vaikeudet kurssien ja sivuaineen kanssa mainittiin myös opiskeluun liittyviksi haasteiksi. Edellisiä haasteita enemmän aineistosta nousi kuitenkin toistuvammin henkilökohtaiseen terveyteen liittyvät asiat. Neljä naisista mainitsi terveyteen liittyviä tekijöitä, jolloin haasteena oli ollut joko uupumukseen, mielenterveyteen, stressiin tai fysiologiseen sairauteen liittyvät asiat. Yksi naisista pohti nuoruudessa koettujen ja perheen sisällä tapahtuneiden muutosten vaikuttaneen siihen, että hänellä oli edelleen kova tapa stressata asioista. Yleisesti kuitenkin psyykkistä terveyttä koskevia ongelmia pidettiin itse aiheutettuna. Esimerkiksi uupumukseen liittyvät tunteet koettiin lähtevän tavasta olla vaativa opiskeluasioihin liittyen:

On, joo, on! Et kyl määhän ihan tota omin ehtoineni oon esimerkiks lähteny näihin hommiin ja kyl mä ehkä nään, et on se sullein omaa syytä (naurahtaa), että nos-taa sitä rimaa ylös ja se on ollu yks semmone, ei nyt ehkä viime hetkien yks oival-lus, mut sullei niinku lähimenneisyyden merkittävä oivallus, että on tajunnu, että vähemmälläki pärjää.
(Pauliina)

Yksi naisista kertoi myös, miten itsekriittisyys ja kunnianhimo oli vaikuttanut siihen, millä tavalla hän suhtautui opintoihin liittyviin haasteisiin ja onnistumisiin. Huomionarvoista voi olla, että edellä mainitut asiat ilmenivät nuorempien opiskelijoiden vastauksissa.

Korkeammalla iällä yliopistossa opiskelevat kertoivat vuorostaan yhtenä haasteena olleen ikäero nuorempiin opiskelijoihin. Ikäeron takia opiskelu koettiin joko olevan välillä yksinäistä, syvempiä ystävyys-suhteita ei ollut muodostunut tai ryhmätyöprojekteissa oma ikä tuntui haittaavalta tekijältä. Toinen näistä naisista myös kertoi, että ikänsä takia hänelle oli ollut haastavampaa löytää omaa paikkaa opiskelijamaailmassa. Kaikkia haasteita naiset eivät kuitenkaan laittaneet iän piikkiin.

Edellisten mainintojen lisäksi yhtenä haasteena nousi esille ulkopuolisuuden kokemukset ja haasteet päästä osaksi yliopistomaailmaa. Ulkopuolisuuden kokemuksista mainitsi kaksi haastateltavaa ja haasteista päästä osaksi yliopistomaailmaa kertoi yksi haastateltava. Ulkopuolisuuden kokemukset ilmenivät niin, että yksi haastateltavista oli kokenut opintojen muokan-teen häntä siinä määrin, että yliopistoa edeltävästä elämänpöiristä oli jossain määrin vie-raannuttu. Toisaalta akateemistakin ympäristöä kohtaan koettiin vierautta. Kyseinen haasta-teltava myös koki, ettei hän tullut samanlaisesta maailmasta kuin muut ja hän tunsii tulleen-ikään kuin takaovesta yliopistoon:

mä oon tullu vähän niinku jotenki (naurahtaa) takaovesta, että en oo semmosista akateemisista piireistä niin sanotusti, et mä tietyllä tavalla tunnen vähän niinku joka suuntaan semmosta ulkopuolisuutta
(Hanna)

Kokemus yliopistoon tulosta takaovesta on ilmennyt myös Käyhkön (2020, 14-15) tutki-muksessa, jossa on selvitetty työläistaustaisten yliopisto-opettajanaisten kokemuksia luokas-ta. Kyseisessä tutkimuksessa naiset olivat kokeneet, että he olivat huijanneet itsensä yliopis-toon töihin livahtaen takaovesta (Käyhkö 2020, 14-15).

Toisen haastateltavan kokemus ulkopuolisuudesta näkyi taas epäilyksenä siinä, onko oma koulutusala oikea. Hän oli miettinyt, millaiset työllistymismahdollisuudet olisivat, kun hänellä oli ollut hankalaa päästä mukaan sosiaalisiin ympyröihin ja luoda verkostoja. Ulkopuolisuuden kokemuksia haastateltavalle oli myös tullut sen vuoksi, että toiset opiskelutoverit tulivat varakkaammista taustoista ja heidän elämäntyyliinsä oli erilaisempi. Haasteet päästä osaksi yliopistomaailmaa ilmenivät vuorostaan kolmannen haastateltavan kohdalla siten, että luokkataustan koettiin vaikuttaneen niin, ettei yliopiston sisäisiin piireihin päässyt helposti. Saman tyyppisestä asiasta on mainittu myös Soria & Stebletonin (2013, 148, 150) tutkimuksessa, missä työväenluokkaisilla opiskelijoilla todettiin vaikeuksia verkostoitua kanssap opiskelijoiden ja henkilökunnan kanssa.

Se, että haasteiden nähtiin osittain johtuvan itsestä, nosti esille asian, josta yksilöllistymistä on kritisoitu. Saaristo & Jokinen (2004, 263) ovat maininneet, miten pitkälle eriytyneessä yhteiskunnassa yksilöltä edellytetään itseohjautuvuutta ja aktiivisuutta. Tämän seurauksena yhteiskunnalliset ongelmat nähdään enemmän yksilöllisinä (Saaristo & Jokinen 2004, 263). Myös Käyhkön (2014, 17) tutkimuksessa on esitetty väite, jonka mukaan kohdistamalla ylis-tävät ja moittivat katseet yksilöön jätetään huomioimatta ne sosiaaliset ja kulttuuriset raken-teet, jotka säätelevät ja eriarvoistavat yksilön toimintaa. Haastateltavien vastaukset kuvasta-vatkin hyvin sitä, miten moniulotteiset ongelmat, kuten uupumus ja mielenterveyden ongel-mat voidaan nähdä itse aiheutettuina, vaikka niihin on voinut vaikuttaa moni muukin asia. Esimerkiksi syynä voi pitää nykypäivän kasvaneita vaatimuksia opiskelijoita kohtaan.

Vuorostaan ylempänä kerrotut ulkopuolisuuden ja osattomuuden kokemukset vaikuttavat sa-manlaisilta kuin aiemmissa tutkimuksissa. Kyseiset tutkimukset ovat kuvanneet työläislaus-taisten yliopisto-opiskelijoiden vierauden tunnetta yliopistossa ja epävarmuuden tunteita yli-opistokoulutukseen sopivuudesta (Käyhkö 2014; Mikkonen & Korhonen 2018). Lisäksi vieraantuneisuus suhteessa opiskelua edeltävään elämään voi viitata omien pääomien muuttumiseen. Kulttuurisella pääomalla tarkoitetaan muun muassa tietoa ja oppiarvoa (Bourdieu 1985, 12) ja voi nähdä, että uusi koulutus ja sen tuomat muutokset pääomassa ovat saattaneet herättää vieraantuneisuuden kokemuksen. Ulkopuolisuuden ja osattomuuden tunteet voi myös nähdä osoituksena siitä, että Käyhkön (2014, 11) tutkimustulosten tavoin yliopisto-opinnot ovat nostaneet näkyväksi haastateltavien kulttuuriset ja sosiaaliset lähtökohdat. Uusi ympäristö ei siis ole muuttanut haastateltavia yhtäkkiä toisenlaiseksi,

kuten Käyhkön (2014, 11) tutkimuksen naisetkaan eivät muuttuneet välittömästi keskiluokkaisiksi tai juurettomiksi.

4.2. Pääomien ja yksilöllisten valintojen välinen suhde

4.2.1 Kotoa saatu kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma

Kulttuurisen pääoman on sanottu olevan kontekstisidonnaista, koska se riippuu siitä, mitä kulttuurisia arvoja missäkin ympäristössä arvostetaan (Webb ym. 2002, 22.; Reay 2004, 58). Sen myös nähdään siirtyvän pääosin perheeltä (Reay 2004, 58). Haastatteluissa kävimme läpi naisten lapsuuden ja nuoruuden ajan harrastuksia sekä sitä, miten he olivat viettäneet aikaansa niin yksin, että vanhempiansa kanssa. Kulttuurisen pääoman avulla tarkasteltuna suurimmassa osassa perheistä näytettiin arvostavan harrastuksia ja monet vanhemmat olivat mahdollistaneet kodin ulkopuolisissa harrastuksissa käymisen. Lisäksi neljän haastateltavan perheissä oli enemmän tai vähemmän matkailtu.

Suurimmalla osalla naisista oli ollut taide- tai liikuntapainotteisia harrastuksia tai sekä että. Naiset olivat harrastaneet muun muassa kuvaamataittoa, tanssia, musiikkia, teatteria, ratsastusta, kilpaurheilua ja monia muita eri liikuntalajeja. Muuten aikaa oli vietetty muun muassa sisarusten tai kavereiden kanssa ja yleisesti leikkimällä, lukemalla tai olemalla tietokoneella. Yksi haastateltavista mainitsi koulun käymisen olleen hänelle harrastus. Vanhemmalla iällä yliopistossa opiskelevat naiset kertoivat myös olleen paljon apuna maataloustöissä.

Vanhempien kanssa suurin osa haastateltavista oli viettänyt vähemmän aikaa. Naisista kahdella äiti oli ollut joko kotiäitinä tai hoitanut muutoin lapsia enemmän. Muutoin haastateltavat kertoivat, että perheen kesken oli matkusteltu tai retkeilty joko ulkomailla tai kotimaan sisällä. Perhe saattoi myös kokoontua syömään yhdessä päivittäin tai lähes päivittäin. Aikaa oli vietetty myös pelaten korttia tai harrastamalla liikuntaa. Yleisesti haastateltavien vastauksista välittyi, että aikaa oli vietetty sekä lapsuudessa että nuoruudessa paljon käyden kodin ulkopuolisissa harrastuksissa ja viettämällä aikaa kavereiden tai sisarusten kanssa.

Kulttuurinen pääoma ilmeni aineistossa harrastusten lisäksi perheen arvojen kautta. Tämän otti puheeksi kuitenkin vain kaksi haastateltavista. Heillä arvot olivat vaikuttaneet opiskeluun. Ensimmäinen haastateltava ei ollut kokenut perheen arvomaailmaa omaksi ja hän arve-

li sen vaikuttaneen sekä ainevalintoihin yliopistossa että ylipäänsä päätökseen lähteä yliopistoon. Toisaalta hän oli oppinut toiselta vanhemmalta periksiantamattomuutta, mikä heijastui opintoihin niin, että hän pyrki hoitamaan opiskelut huolella. Varhainen itsenäistyminen oli myös opettanut kantamaan vastuuta ja sen takia haastateltava oli ollut voimaa tavoitella itselleen tärkeitä asioita opiskeluun liittyen:

*No, ehkä toi lapsuuden tausta siinä mielessä, mä oon vähän ollu niinku itse vastuussa itsestäni, nii tota ehkä sieltä on syntyny semmonen ajatus, että mun on itse tehtävä se, mitä mä elämästäni haluan, et sitä kukaan muu ei mulle tee eikä anna. On tullu semmosta tietynlaista tahdonlujuuutta, mikä on saanu, mut sit kuitenkin itse tavoittelemaan, vaikka vähän ehkä erikoistaki (naurahtaa) reittiä tai erikoisessa järjestyksessä, mut kuitenkin, et semmone niinku usko siihen omaan pärjäämiseen.
(Hanna)*

Toinen haastateltava koki taas vanhempien arvot tärkeiksi. Tästä syystä omat yliopistossa tehdyt ainevalinnat mukailivatkin osittain vanhemmilta omaksuttuja arvoja. Perhetaustan vaikutus nähtiin lisäksi vaikuttaneen opiskelukokemukseen. Haasteeksi kerrottiin kotoa opitun keskustelukulttuurin erilaisuus suhteessa yliopistoon ja muunlaiset kotoa saadut mielikuvat yliopisto-opiskelusta. Omaksutut mielikuvat eivät olleet vastanneet todellisuutta, mikä oli luonut harhaanjohtavia odotuksia yliopistosta.

Perheeltä saama sosiaalinen pääoma tuli vuorostaan esille sisarusuhteiden kautta. Sosiaalinen pääoma käsittää muun muassa verkostot (Skeggs 2014, 53). Suhde yliopistossa opiskeleeseen sisarukseen voikin nähdä toimineen esimerkkinä ja väylänä verkostoitua yliopistomaailmaan. Kolmella haastateltavista sisarus opiskeli tai oli vähintään hakenut yliopistoon. Kuitenkin heistä vain yksi mainitsi suoraan, että sisarus oli toiminut esimerkkinä yliopistoon hakeutumiselle. Kaksi muuta haastateltavaa eivät tuoneet selkeästi esiin sisaruksen vaikutusta omiin valintoihin. Toisen heistä kohdalla se, että sisarus oli hakenut yliopistoon, oli kuitenkin herättänyt miettimään, onko jo liian myöhäistä hakea yliopistoon. Hänen kohdallaan voi siis jossain määrin nähdä, että sisaruksen lähtö yliopistoon vaikutti yliopistoon hakemiseen.

4.2.2. Vanhempien tiedon puute

Se, millä tavoin perhetaustalla koettiin olevan vaikutusta yliopistossa, ilmeni hyvin eri tavoin haastateltavien välillä. Enemmistöllä haastateltavista vanhemmat olivat suhtautuneet kan-

nustavasti opiskeluun, jokaisen vanhemmat hieman eri tavalla. Vastauksissa tuli esille, kuinka nuorempana koulumenestykseen oli kiinnitetty huomiota ja kuinka vanhemmat halusivat lastensa kouluttautuvan pidemmälle. Vanhemmat eivät olleet välttämättä olleet vahvasti pakkaneet opiskelemaan, mutta olivat olleet mielissään lukioon menosta. Toisaalta aineistosta nousi yksittäisenä asiana, että vanhemmat olivat olleet hyvinkin vahvasti sitä mieltä, että yliopisto on ainoa vaihtoehto kouluttautumisen suhteen. Kahden vanhemmalla iällä opiskelevan kohdalla vanhempien asenne pidemmälle kouluttautumiseen oli ollut joko välinpitämättömämpää tai vanhemmat olivat muutoin olleet varauksellisempia tukemaan opinnoissa. Näistä naisista toisen opiskelumenestykseen oli kiinnitetty huomiota nuorempana, mutta vanhemmat eivät olleet kannustaneet kouluttautumaan pidemmälle.

Naisten vastauksissa toistui se, että vanhemmilla ei varsinaisesti ollut näkemystä akateemisesta maailmasta ja yliopistossa opiskelusta. Vanhempiin ei voitu tukeutua opiskeluun liittyvissä asioissa. Ainoastaan yhden naisen toisella vanhemmista oli ollut käsitystä opiskelijaelämästä jossain määrin, sillä hän oli suorittanut yliopisto-opintoja. Tästäkin huolimatta haastateltava oli kokenut yksinäisyyttä sen suhteen, ettei hänen opiskelujaan ymmärretty joko vanhempien tai suvun taholta:

Mä en voi kuunnella isältäni mitään työllistymisvinkkejä, äidiltäni mitään työllis-tymisvinkkejä, koska niillä ei oo hajuakaan siitä maailmasta, mihin mä oon työllistymässä, eikä niillä oo hajuakaan koulusta, mitä mä käyn ja se on kans ollu niille työ, että neki on viimein vissiin tajunneet sen, et sun pitää lopettaa kuunteleminen. Kaikki sun sukulaiset jää tavallaan melkeen sellasiks ihan sama, niillä on erilaista arvoa, mutta tavallaan pitää myös muistaa, että ne neuvot, mitä sieltä tulee välttämättä mitenkään sovellu siihen maailmaan, missä sä enää elät, ja siihen tavallaan sitten tietyllä tavalla yksinäistä.

(Veera)

Lisäksi aineistosta nousi esille, että opiskelua koskevia valintoja oli tehty itsenäisesti, jopa kokeillen vähän kaikenlaista:

Mä oon kyllä yrittäny esim. kysyy neuvoa, mut sit esim. vanhemmilta ei oo oikeen voinu kysyy neuvoa, koska ne ei tiedä. Esim. mun äiti on tosi monta kertaa vaan sanonu mulle, et no mä en osaa auttaa sua, koska mä en tiedä, miten toi homma toimii, niin sit mä oon vaan ollu sillei, okei, no, et ehkä mä kokeilen tätä ja sit mä oon kokeillu vähän kaikenlaista.

(Essi)

Myös yksi haastateltavista pohti, jos vanhemmilla olisi ollut enemmän valmiuksia neuvoa opintojen suhteen, niin omat valinnat olisivat voineet olla toisenlaisia yläasteajoista lähtien. Opiskelua koskevat valinnat koettiin omina siitä syystä, ettei ollut ketään perheessä, keneltä kysyä kyseisiin asioihin neuvoa.

Tuntuu et jos olis voinu vaikka, ku pohtii sivuaineita tai mitä ikinä valintoja yliopistossa, nii ois voinu puhua siitä omille vanhemmilla, nii oishan se varmasti ohjannu suuntaa tai toiseen. Mut musta tuntu, ku ei ne tiedä mitä tentit on, ne ei tiedä, mitä opintopisteet on, mun pitää ne kaikki selittää, nii ei ne oo yhtään vaikuttanu siihe, mitä valintoja mä oon täällä yliopistossa tehnyt, et koen et ois voinu hyvinki paljo ohjata jos ois niinku nuorena puhuttu, et no okei, mitä sinä haluat tehdä ja puhuttu siitä, mihinkä mulla ois tavallaan mahdollisuuksia, kun taas nyt musta tuntuu et mun piti nuorena niinku ihan itse, se oli täysin oma päätös, et minne mä menen ja joo. Et mun vanhemmilla ei oo siihen oikeen mitään sanottavaa (naurahtaa), eikä oo tavallaan vieläkkään, että se on tosi paljon pitäny tehdä ite tai siis kaikki päätökset kouluun liittyen on pitäny tehdä ite. Joo, et ei missää jos yläasteella mietittiin jotain valinnaisia tai mitä ikinä, ei ne siinäkkään yhtään ollu ohjailemassa tai oikeastaan ees mitenkään osana sitä

(Annika)

Toisaalta se, ettei vanhemmilla ollut kykyä neuvoa korkeakouluopintoihin liittyen, niin sitä ei koettu myöskään välttämättä ongelmaksi.

ainahan se on luokkaloikkarina, mitä siis koen olevani ihan suoraan sanottuna, nii onhan se aina haasteellista, kun tulee uudet kuviot, uus maailma, uus sanasto, nii eihän sillee tavallaan pysty tukeutumaan johonki vanhempien kokemuksiin korkeakoulumaailmasta tai akateemisesta maailmasta, mut en mä oo toisaalta ottanu siitä iha hirveetä stressiä, et en oo sillee kokenu varsinaista ulkopuolisuutta ehkä osin just sen takia, että pienestä asti on aina kannustettu ja, jos on vaan päättä nii antaa mennä vaan

(Pauliina)

Naumanen & Silvennoinen (2010, 74-75) ovat esittäneet, miten alempiin sosiaaliluokkiin kuuluvilla oppilailla ei ole samanlaista kotikulttuurista tulevaa kulttuurista pääomaa kuten tietoja, taitoja, valmiuksia tai suhtautumistapoja koulumenestyksensä tueksi. Vaarana tällöin voi olla, että oppilas putoaa kelkasta, ellei kodilla ole tarvittavia voimavaroja ja osaamista tukea lasta koulutiellä (Naumanen & Silvennoinen 2010, 75). Haastateltavieni kohdalla alemmasta sosiaaliluokasta puhuminen ei ole mielestäni sopivaa. Aineisto kuitenkin osoittaa, että vanhempien erilainen koulutustausta on voinut olla yhteydessä siihen, ettei kotikulttuurin kulttuurinen pääoma ole tukenut täysin yliopistoon menoa ja siellä opiskelua. Aiemmassa

aluvussa ulkopuolisuuden kokemukset nostivat esille kulttuurisen pääoman muuttumisen, kun taas vanhempien tiedon puute koulutusasioissa nostaa esille kulttuurisessa pääomassa ilmenneet puutteet. Lisäksi aineisto nostaa esille tuen merkityksen jo varhaisessa vaiheessa koulutietä. Haastateltavien perhetausta ei ole taannut sellaisia tietoja, joista olisi voinut olla apua koulutusalan valinnassa. Valinnat on tehty paljolti itse sekä ennen yliopistoon menoa että yliopistossa opiskellessa. Tämä siitä syystä, että vanhemmilla ei ole ollut tarvittavia valmiuksia ohjata kyseisissä asioissa. Moni haastateltavista vaikutti säästyneen vahvoilta ulkopuolisuuden kokemuksilta, mutta yksilöllisiin valintoihin kulttuurisen pääoman erilaisuudella on voinut olla vahvempi vaikutus. Kulttuurisen pääoman puuttumisella on voinut olla myös vaikutuksensa siihen, että asioihin on lähdetty enemmän kokeilumielellä, koska kotoa ei ole saatu tarvittavia tietoja koulutusmahdollisuuksista.

Itsenäisten valintojen tekeminen ilman vanhempien apua nosti myös esiin erään yksilöllistymiseen liitetyn asian. Vaikka yksilöllistyminen nähdään yleensä laajempaan yhteiskunnallisena teemana, niin haluan liittää sen tässä yhteydessä vanhempien ja lapsen väliseen suhteeseen. Aineiston pohjalta voi tulkita, että yksilön perhetausta ja siten luokkatausta on voinut laittaa henkilön tekemään yksilöllisiä valintoja. Aineisto nostaa esille sellaisen yksilöllisyyden, joka on enemmänkin pakko (Skeggs 2014, 118). Tarkemmin yksilöllistymiseen liitettyä pakkoa on kuvattu niin, että yksilön on rakennettava oma elämä hyvinvointivaltion asettamien rajojen sisällä (Beck, Giddens & Lash 1995, 29-30). Tutkielmani haastateltavien kohdalla valinnan vapauden voikin nähdä jossain määrin tilanteen sanelemana pakkona.

4.2.3. Taloudellisen pääoman vaikutus

Taloudellista pääomaa tuotetaan yleensä joko yksilön itsensä toimesta tai perimällä (Reay 2004, 58). Sillä voidaan myös tarkoittaa virka-asemaa, omaisuutta ja vaurautta (Skeggs 2014, 51; Bourdieu 1985, 12). Perheen taloudellisen tilanteen suurin osa haastateltavista määritteli tavalla, ettei sen takia koettu jääneen varsinaisesti mistään paitsi. Taloudelliset resurssit ovat olleet kuitenkin rajalliset ja rahan käyttöä on täytynyt priorisoida. Vain yksi haastateltavista määritteli perheen olleen köyhä. Puolet haastateltavista koki kuitenkin perheen kuuluneen alempaan keskiluokkaan tai keskiluokkaan. Lisäksi kaksi haastateltavista määritteli perheensä kuuluneen joko työläisten ja keskiluokan välimaastoon tai alemman keskiluokan ja sitä alemman luokan välille. Alempaan keskiluokkaan tai sitä alempaan luokkaan perheensä asettanut perusteli vastaustansa sillä, että perhe oli tullut aina taloudellisesti

toimeen. Toisena perusteena ilmeni, ettei raha ollut ikinä ongelma, vaikka sitä oli ehkä ollut vähemmän kuin kavereiden vanhemmilla:

Vaikee määritellä se taloudellinen tilanne, koska tavallaan siis kaikkee, mitä tarvittiin saatiin, tavallaan kaikkee, mitä haluttiin myös saatiin, et kyllä se oli semmonen perus, et ei ikinä rahasta, ei vanhemmat meille rahasta puhunu, et ei se niitä stressannut tai ollu ongelma. Et hyvä, hyvä taloudellinen tilanne, mut huommas totta kai siinä, että vähemmän me sillee shoppailtii, ku vaikka kavereitten luona ja niinku viikkoraha oli pieni (naurahtaa) ja kaikkee tollasta, mut oli kuitenkin viikkoraha.

(Annika)

Työläisten ja keskiluokan välimaastoon perheensä määritellyt koki myös niin, ettei hän ollut kokenut mistään puutetta. Yksi haastateltavista määritteli perheensä keskiluokkaiseksi siksi, että vanhemmat olivat pystyneet kustantamaan kalliimman harrastuksen. Taloudellinen tilanne oli myös vaihdellut kolmen haastateltavan perheessä. Tällöin syynä oli ollut joko vanhempien ero tai muutoin tiukentunut taloudellinen tilanne.

Haastateltavien vastausten pohjalta pystyi tulkitsemaan, että suurimmalla osalla perheistä oli jossain määrin kertynyt taloudellista pääomaa vaurauden kautta. Taloudellinen pääoma ei vaikuta kuitenkaan olleen erityisen suurta ja monessa perheessä on pitänyt tehdä kompromisseja rahan käytön suhteen. Silti perheen taloudellinen tilanne on selvästi mahdollistanut tiettyihin aiemmin esiteltyihin harrastuksiin osallistumisen ja siten kulttuurisen pääoman karttumisen. Lisäksi suuremmalla taloudellisella pääomalla voi nähdä olleen vaikutusta siihen, että osa perheistä on pystynyt lupaamaan taloudellista tukea haastateltaville opiskeluaikana.

Yhteiskunnan tarjoamista tuista puhuttaessa haastateltavat kertoivat myös muista tavoista rahoittaa opiskeluaan. Niissä toistui varsin tavanomaiset keinot eli työnteko opintojen ohella ja vanhempien tarjoama taloudellinen tuki. Yksittäisinä mainintoina opintoja rahoitettiin myös puolison antaman rahallisen tuen avulla ja omien säästöjen turvin. Yksi haastateltavista toi myös esille, että hän rahoitti opiskelunsa pääosin muilla kuin Kelan tuilla, sillä tuet eivät riittäneet elämiseen. Kolme naisista kertoi tehneensä opintojen ohella töitä tai työskennelleensä kesät:

en mä enää töitten jälkeen olisi jaksanut elää pelkästään sillä, että sit mä oon tehny kesät töitä sen verran, et mulla on säästöjä
(Veera)

Tilastokeskuksen vuoden 2018 tulosten mukaan yliopisto-opiskelijoista 56 prosentilla oli opintojen ohella työsuhde (Tilastokeskus 2020), mikä vastaa aineistoni tuloksia. Aineistoni tulos voi olla myös suurempi, sillä kaikki eivät ottaneet puheeksi työskentelyä opintojen ohella.

Taloudellista tukea tarjonneet vanhemmat olivat joko jo antaneet taloudellista tukea tai vähintään osoittaneet, että ovat valmiita tukemaan tarvittaessa rahallisesti. Näitä perheitä aineistossa oli neljä. Kyseisissä perheissä taloudellinen tilanne oli haastateltavien lapsuudessa ja nuoruudessa ollut joko hyvä tai sellainen, ettei mistään ollut jääty paitsi. Lisäksi osa haastateltavista kertoi, että vanhemmat olivat haastattelun tekohetkellä taloudellisesti hyvin toimeentulevia, mikä mahdollisti rahallisen tukemisen. Haastateltavat eivät tuoneet tarkemmin esille, miten opiskelujen rahoittaminen työskentelemällä oli vaikuttanut heidän opintuunsa. Toisaalta en myöskään esittänyt siitä kysymystä. Vanhempien antaman tai lupaaman taloudellisen tuen vaikutus opiskeluun ei ollut myöskään selvää. Mahdollisesti perheen taloudellisen pääoman määrä ja mahdollisuus auttaa lasta taloudellisesti on voinut tuoda tiettyä turvan tunnetta haastateltavien opiskeluaikaan. Sen aineisto kuitenkin osoitti selkeämmin, että opintotuesta huolimatta opintoja on täytynyt rahoittaa muillakin keinoin. Tämän voi nähdä jonkinlaisena osoituksena siitä, kuinka yksilön suhde on löyhä eri sidoksiin. Kenelläkään ei ole päävastuuta yksilön elämästä, kuin yksilöllä itsellään. Myöhäisen modernin aikaa onkin kuvattu sellaiseksi, että silloin voidaan tukeutua muihin ihmisiin ja perinteisiin mikäli ne ovat käyttökelpoisia (Saaristo & Jokinen 2004, 265). Tällöin loppujen lopuksi yksilö on kuitenkin oman toimintansa luomus (Saaristo & Jokinen 2004, 265).

4.3. Muita tekijöitä, jotka vaikuttaneet valintoihin ja kokemuksiin

4.3.1. Kodin ulkopuolisen kasvuympäristön merkitys

Haastateltavien lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristön vaikutus opiskeluajan valintoihin tai kokemuksiin tuntui vaihtelevan paljon eivätkä haastateltavat kertoneet aiheesta yhtä paljon kuin perhetaustan vaikutuksista. Osalla sosiaalinen pääoma oli saattanut kuitenkin karttua kavereiden ansiosta ja avittaa tietä yliopistoon. Vahvoja johtopäätöksiä tästä ei voinut kuitenkaan tehdä, sillä aiheen otti puheeksi vain kaksi haastateltavaa. Tarkemmin sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan ihmisten välisiä suhteita, verkostoja ja jäsenyyttä eri ryhmiin

(Bourdieu 1985, 12; Skeggs 2014, 53). Ensimmäisen haastateltavan luokkakavereista osa oli tullut yliopistoon. Toinen haastateltava vuorostaan pohti, että kavereilla on voinut olla jossain määrin vaikutusta omiin valintoihin.

Toinen kasvuympäristöstä esille noussut, mutta myöskään ei kovin vahva tekijä oli opinto-ohjaajien ja opettajien kulttuurisen pääoman vaikutus haastateltaviin. Kaksi naisista mainitsi nimittäin opinto-ohjauksessa ilmenneet puutteet. Toisen haastateltavan mukaan opinto-ohjaajien kanssa jatko-opiskelupaikkaa oli mietitty lähinnä koulusuoristusten pohjalta. Toinen naisista taas koki, että opinto-ohjaajat eivät olleet tarpeeksi kannustavia eikä ketään ollut kannustettu lähtemään yliopistoon. Hänen mielestään opettajissa oli ollut kuitenkin muutamia, jotka olivat olleet hyvin kannustavia. Samainen haastateltava kertoi myös yleisesti, kuinka esikuvat ovat hänen mielestään tärkeitä kouluttautumisen suhteen ja miten niistä oli ollut nuorempana pula. Tämän hän koki hankaloittavan yliopistoon lähtemistä:

oli muutamia lukio-opettajia, jotka sit kannusti kyllä, ne oli nimenomaan opettajia ja ne on niitä uskomattomia ihmisiä ja mulla on siis heidän opetustyötä kohtaan, pitää vaan nostaa hattua, koska sen näkee, miten he tekee töitä just sen eteen, että älkää ihmiset, et nähkää ne mahdollisuudet teidän ympärillä ja niillä on hirvee haaste siellä pienillä paikkakunnilla [...] siinä, että ne saa sen näkemään, että hei teillä on niinku mahollisuuksia oikeesti mihin vaan, ku te vaan päätätte ja [...] heidän työ on tosi arvokasta siinä

(Veera)

Myös yhden toisen haastateltavan kohdalla opettaja oli kannustanut haastateltavaa jatkaamaan tiettyä ainetta. Haastateltava päätyikin opiskelemaan kyseistä alaa yliopistossa:

niin tota sitte mun opettaja oli sitä mieltä [...] et mä oon lahjakas siinä ja kannusti mua sillei jatkamaan sitä, nii sit mä mietin, no mitä jos mä kattosin pystyykö tätä opiskella eteenpäin sillee ja sit mä löysin, et täällä esimerkiks voi, nii sit mä sillei, että noh, ehkä tää ois se mun juttu, et aina voi niinku kokeilla

(Essi)

Opettajien ja opinto-ohjaajien kulttuurisen pääoman laatua ei aineiston pohjalta voi päätellä, mutta edellä mainitut kokemukset antavat silti kuvaa, mihin asioihin opetus- ja ohjaustyössä on keskitytty. Se, mitä asioita opettajat ja opinto-ohjaajat arvottavat korkealle työssään voi olla vaikutusta nuoren tekemiin valintoihin. Arvosanoihin keskittyminen tai kannustaminen näkemään ympärillä monia mahdollisuuksia voivat luoda nuorelle aivan erilaiset elämänpolut. Vaikutusta voi olla jo aivan siihen, mihin aineisiin nuori panostaa koulussa.

4.3.2. Opintotuen ongelmakohdat

Osana haastattelua selvitin naisopiskelijoiden suhtautumista yhteiskunnan tarjoamiin tukiin ja ovatko he kokeneet niiden vaikuttaneen opiskelua koskeviin valintoihin tai muihin opiskeluelämän kokemuksiin. Kyseiseen aiheeseen liittyen kysymyksenasetteluni muuttui kuitenkin eniten haastatteluja tehdessä. Myöhemmissä haastatteluissa kysyin erikseen yhteiskunnan tarjoamien tukien vaikutuksista valintoihin ja kokemuksiin. Tätä ennen kysyin aiheesta ensisijaisesti yhdellä kysymyksellä, mikä saattoi vaikuttaa siihen, että haastateltavilla ei tullut samalla tavalla mieleen, mitkä asiat ovat voineet vaikuttaa opiskeluaikaan. Yhden haastateltavan kohdalla kysyin myös ainoastaan Kelan tarjoamista tuista, joten hänen vastauksensa käsitti oletetusti vain kyseiseen aiheeseen liittyviä asioita. Olenkin muodostanut haastateltavien vastauksista mahdollisimman yhtenäisen kokonaisuuden ja huomioinut kokonaisuutta tehdessä, miten kysymyksenasetteluni on voinut rajoittaa haastateltavien vastauksia. Vaikka kysyin haastateltavilta yhtä poikkeusta lukuun yleisellä tasolla yhteiskunnan tuista, niin siitä huolimatta enemmistölle tuli mieleen ainoastaan Kelan tarjoamat tuet. Vain yksi haastateltavista kertoi laajemmin yhteiskunnan tavoista tukea. Tässä luvussa keskityn kuitenkin pelkästään Kelan etuuksiin ja erityisesti opintotukijärjestelmään, josta haastateltavat puhuivat eniten.

Aineiston pohjalta enemmistö näytti suhtautuvan opintotukijärjestelmään hienona ja maailmanlaajuisesti verrattuna hyvänä systeeminä:

onhan tää meidän järjestelmä paras tällä hetkellä olemassa oleva, toki aina voi valittaa [...] miks opiskelijan toimeentulo on niin huomattavasti vähemmän kun vaikka esimerkiksi eläkeläisellä tai työttömällä, nämä on toki arvovalintoja, että mihin suuntaan aikusta ihmistä niin sanotusti kannustetaan, eri sosiaali-etuuk-sien määrän perusteella, et toki näistä voi valittaa, mut sit jos yhtään tota vertaa kauemmaksi niin, onhan tää aivan todella upea järjestelmä

(Pauliina)

Puolet naisista koki tukien myös olleen mahdollistava tekijä opiskelua ajatellen. Kolme haastateltavista kertoi, että ilman opintotukijärjestelmää kouluttautuminen tai opiskelu olisi voinut olla vaikeampaa tai mahdotonta:

no, varmaan ilman opintotukea en ois varmaan täällä, tai sillee kyllä mun vanhemmat on auttanu mua rahallisesti, mutta ei se ois niinku riittäny siihe, et jos

ei ois opintotukee ja asumistukee esimerkiks en mä pystyis silloin opiskella täällä varmaa

(Essi)

no, kyllä ainakin se, että lähdin yliopistoon niin opintotukiha siinä on ihan oleellinen ollu, että eihän mun vanhemmat ois missään tapauksessa maksanu mitään eikä kukaan muukaan

(Jaana)

Lisäksi yksi haastateltavista koki opintotuen kannustavana ja mahdollistavana tekijänä, koska niiden avulla pystyy opiskelemaan täysipäiväisesti eikä tarvitse välttämättä käydä töissä. Hän myös koki, että tuet mahdollistavat enemmän vapaa-aikaa. Poikkeuksena muihin yksi haastateltavista taas koki yhteiskunnan tarjoamat tuet nykyisellään riittävinä:

se ei oo mua jotenki estäny, mä oon tehny töitä opiskelun ohella, et se raha ei oo ollu ja mä jotenki aina puhun siitä, et no miks Kelan pitäis antaa yhtään enempää, koska täähän on ilmasta rahaa meille, et mä oon henkilökohtasesti sitä mieltä, et ei me niinku tartteta enempää. Et joo en sit tiä varmaan voi estää joi-takin, mutta mä en kokenu sitä asiaa, että olis jotenki pitäny yhteiskunnan enemmän tsemptaa, en ollenkaa, mä koen, et se on tehny just hyvin.

(Annika)

Vastauksien perusteella saattoi tehdä tulkinnan, että opintotuki olisi jossain määrin ohjannut haastateltavien opiskelua koskevia valintoja. Vaikka aiemmin naiset kertoivat, että opiskelua koskevat valinnat ja kokemukset yliopistosta ovat riippuneet pääosin heistä itsestään, niin aineisto osoittaa Kelan etuuksien avittaneen osalla tiettyjen päätösten tekemistä. Pohdittaessa yksilöllisten valintojen ja muiden tekijöiden välistä suhdetta päätöksiin, se nostaa jälleen esille yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen. Kun puhutaan yksilön vastuusta ja löyhentyneistä suhteista muun muassa perheeseen tai yhteiskuntaluokkaan, niin se ei silti tarkoita sitä, ettei yksilöt olisi tekemisissä instituutioiden kanssa (Saaristo & Jokinen 2004, 265-266). Yksilöt tarvitsevat instituutioiden asiantuntijuutta valintojensa tueksi (Saaristo & Jokinen 2004, 266). Yksilöllistymistä korostaneet puheet omasta vastuusta opiskelujen suhteen eivät siten välttämättä ole ristiriidassa sen kanssa, että on voitu samalla kokea Kelan mahdollistaneen opiskelun.

Syyt tyytymättömyydelle Kelaa kohtaan vuorostaan erosi paljon haastateltavien välillä. Yhden haastateltavan kohdalla Kelan toiminta oli vaikeuttanut opiskelua ja aiheuttanut ylimää-

räistä työtä. Kelan antamat neuvot erilaisista opiskeluun saatavista tuista olivat olleet epäselviä:

kyl toi Kela on nyt ehkä, mä näkisin, et se on pikemminkin ollu semmone vaikeutava tekijä tässä, et mä olin ihan tyytyväinen asioiden tilaan, mutta tota (nau-rahtaa) ne on vähän tommost ylimäärästä, et ei, se ei oo kyl missään vaiheessa opintoja helpottava tai opintoihin kannustava tekijä kyllä mitkään noi Kelan

(Hanna)

Yksi haastateltava näki taas opintolainan ainoana hyvänä asiana opintotukikokonaisuudessa. Useimman haastateltavan vastauksissa ilmeni sitä, että Kelalta saadut tuet ovat pieniä ja kolme heistä puhui, etteivät tuet riitä elämiseen. Yksi haastateltavista oli sitä mieltä, ettei opintotuki kannusta työntekoon. Kritiikkinä yksi naisista kertoi vuorostaan, kuinka Kelalta puuttuu ymmärrystä ja arvostusta opiskeluajan sosiaalisen elämän suhteen. Hän pohti, miten tärkeää verkostot ja verkostojen luominen on nykypäivän opiskelumaaailmassa ja työelämän kannalta. Kelalta ei saa rahallista tukea esimerkiksi merkittäviin yliopiston tapahtumiin, jotka voivat olla tärkeä mahdollisuus verkostoitua oman tiedekunnan sisällä ja jatkossa auttaa työllistymisessä. Tiukan rahatilanteen takia opiskelijoita jää verkostojen ulkopuolelle, kun ei ole varaa lähteä erilaisiin yliopiston ja oman ainejärjestön tapahtumiin.

Jälkimmäiseen kritiikkiin liittyen aineisto antoi pieniä viitteitä, miten opintotukijärjestelmä voi ylläpitää lapsuuden aikaista sosiaalista asemaa ja estää sosiaalista liikkuvuutta. Aineistosta ilmenee myös se, että Kelalla voi olla epäsuora vaikutus opiskelijan mahdollisuuksiin kartuttaa sosiaalista pääomaa, joka voisi hyödyttää myöhemmin sosiaalista liikkuvuutta. Luokkakäskyksiä koskettavalla mahdollisuuksien tasa-arvolla, johon olen viitannut aiemmin teoriaosuudessa vain ohimennen Käyhkön (2014, 5-6) tutkimukseen liittyen, tarkoitetaan sitä, kuinka paljon lapsen asema aikuisuudessa on riippumaton vanhempien asemasta (Erola 2010, 318). On todettu, että Suomessa vanhempien asema määrittää lapsen aseman aikuisuudessa aikaisempaa vähemmän ja suunta on ollut toisen maailmansodan jälkeen pääosin kohti yhä avoimempaa yhteiskuntaa (Erola 2010, 318). Tosin on myös todettu, että edelleen merkittävällä osalla nuorista on samantasoinen koulutus ja ammattiasema kuin vanhemmilla eikä mahdollisuuksien tasa-arvo ole poistanut luokan vaikutusta kouluttautumiseen (Käyhkö 2006, 30, 45; Käyhkö 2014, 5-6). Kuitenkin keskeisenä poliittisena toimenpiteenä avoimuuden lisäämiseen on pidetty koulutusjärjestelmän avoimuuden parantamista ja tasa-arvoisempaa mahdollisuutta korkeakoulutukseen. Suomessa mahdollisuuksien tasa-arvoa on pyritty edistämään opintolainalla, mutta etenkin opintotukijärjestelmän avulla, millä on pys-

tytty vähentämään vanhempien taloudellisten resurssien vaikutusta kouluttautumiseen. Lisäksi korkeakoulutuspaikkojen määrää on nostettu. (Erola 2010, 318; 322.)

Koulutusekspansiossa voi piillä kuitenkin ongelma, sillä korkeakoulutuspaikkojen mittava lisääminen voi johtaa koulutusinflaatioon. Tällöin koulutus ei välttämättä takaa enää yhtä suurella varmuudella hyvää sosiaalista asemaa. Merkkejä kyseisestä ongelmasta on esiintynyt useissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa mukaan lukien Suomessa. Silti koulutusinflaation on todettu olevan vielä sen verran heikkoa, että koulutusekspansioon liittyvät hyödyt ovat olleet suuremmat ja koulutusekspansion avulla on saatu edesautettua liikkuvuutta. On kuitenkin esitetty, että mahdollisuuksien tasa-arvoa voi olla enää vaikea parantaa tehokkaasti vaikuttamalla koulutukseen. Uudempana keinona on pohdittu pureutumista haasteisiin, jotka liittyvät työuran alkuvaiheeseen. Työura ei voi kehittyä, mikäli sitä ei saa edes aloitettua ja esimerkiksi vaihtelut nuorisotyöttömyydessä voivat vaikuttaa liikkuvuuseroihin. Sillä, että työmarkkinat tukevat mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista voi olla merkittävä vaikutus, koska ilman niiden tukea muut institutionaaliset keinot voivat jäädä tehottomiksi. (Erola 2010, 322.)

Se, että aineistoni pohjalta esille nousi instituution vaikutus mahdollisuuksien tasa-arvoon ei toki poista työmarkkinoiden merkitystä. Aineistoni kuitenkin tuo näkyviin epäkohdan, joka opintotukijärjestelmässä mahdollisesti on ja, jolla voi olla välillinen vaikutus opiskelijan mahdollisuuksiin kartuttaa sosiaalista pääomaa, mutta myös nostaa sosiaalista asemaa.

5. Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, millä tekijöillä yliopisto-opiskelijat perustelevat opiskelua koskevia valintojaan ja yliopistokokemustaan sekä selvittää, miten luokkatausta tulee perusteluissa esille. Vaikka elämme hyvin tasa-arvoisessa yhteiskunnassa, niin silti yksilön elämä ei ole irrallinen hänen perhetaustoistaan. Se, minkälaiseen ympäristöön yksilö kasvaa vaikuttaa siihen, minkälaiset valmiudet ja tiedot hänellä on tavoitella tiettyjä asioita. Tutkielmaa varten toteutin kuusi yksilöhaastattelua helmi-maaliskuun 2020 aikana Jyväskylän yliopistossa opiskeleville naisille, jotka tekivät sillä hetkellä maisteriopintoja. Osallistujien ikäjakauma oli laaja ja ainoastaan yhdellä vanhemmista oli kesken jäänyt yliopistotutkinto. Muilla vanhemmilla ei ollut yliopistotutkintoa. Haastattelut suoritin teemahaastattelulle tyypillisin menetelmin ja aineiston analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Tutkielmani teoreettinen tausta muodostui pääosin Bourdieun pääomista ja yksilöllistymisen käsitteestä. Tarkoitukseni oli keskittyä tarkastelemaan luokkataustan vaikutusta erityisesti sen kautta, miten haastateltavien kotoa saatu kulttuurinen pääoma oli vaikuttanut opiskelua koskeviin valintoihin ja kokemuksiin. Yksilöllistymisen käsitteellä halusin selvittää, missä määrin valintoja ja kokemuksia pidetään omina päätöksinä.

Haasteet tutkielmani teossa ilmenivät haastatteluaineiston keräämisessä ja sen analysoimisessa, mutta se olikin odotettavissa. Koska tämä oli minulle ensimmäinen haastatteluaineiston kerääminen, niin aineistoa purkaessa ja sitä analysoidessa huomasin, miten olisin voinut kysyä asioita toisin. Jälkikäteen mietin, että olisin voinut kysyä esimerkiksi lapsuuden ja nuoruuden ajan harrastuksiin liittyen sitä, missä määrin ne ovat vaikuttaneet myöhempään elämään ja koulutuspolkuun. Työssäkäyntiin liittyen olisin voinut kysyä, miten se on vaikuttanut opiskeluelämään.

Jälkeenpäin ajateltuna olisi voinut olla myös järkevää rajata haastatteluun osallistuvien ikä. Toisaalta koin mielekkäänä selvittää vanhempien opiskelijoiden mielipiteitä, sillä näin heidän tarjoavan lisää näkemystä aiheeseeni. Koin myös mielenkiintoisena selvittää, voiko vanhemmat opiskelijat ajatella jopa vahvemmin, että yksilö on täysin vastuussa itsestään.

Alkuperäinen päätökseni rajata haasteltavat naisopiskelijoihin, joiden vanhemmilla ei ole akateemista tutkintoa aiheutti myös sekaannusta. Jälkikäteen olisin voinut olla määrittelyn kanssa tarkempi ja esittää haastattelupyynnöksäni etsiväni haastateltavia, joiden vanhemmil-

la ei ole yliopistotutkintoa. Alkuperäinen määritelmä aiheutti muutaman kerran epäselvyyttä, mutta siitä huolimatta sain kuitenkin etsimieni kriteerien kaltaisia haastateltavia.

Seuraavissa alaluvuissa syvennyn tarkemmin esittelemään keskeisimpiä tuloksiani ja mietin lisää tutkielmani antia. Ensimmäinen alaluku sisältää keskeisimmät tulokset ja syvempää pohdintaa valintojen ja kokemusten taustasyistä. Lisäksi pohdin sitä, mihin asioihin voisi olla hyvä vielä kiinnittää huomiota siinä, että jokaisella olisi tasavertaiset koulutusmahdollisuudet. Toisessa alaluvussa mietin vuorostaan sitä, mitä annettavaa koen tutkielmallani olevan ja esittelen mielestäni kiinnostavia jatkotutkimusaiheita.

5.1. Keskeisimmät tulokset

Aineistoni pohjalta saattoi todeta, että yliopisto-opiskelijat näkivät, että opiskelua koskevat valinnat ja kokemukset olivat monessa kohtaa olleet heistä itsestään kiinni. Iällä ei näyttänyt olevan merkitystä siinä, miten paljon yksilön vastuuta vastauksissa korostettiin. Aineiston perusteella pystyi myös toteamaan, että valintoihin ja kokemuksiin oli vaikuttanut omien päätösten lisäksi erityisesti luokkatausta. Lisäksi lapsuuden ja nuoruuden ajan kavereilla oli ollut jossain määrin vaikutusta, mutta selkeästi vähemmän kuin perheellä. Opintotuella ja muilla Kelan tuilla oli jossain määrin vaikutusta muun muassa siihen, että yliopistoon lähteminen oli ollut mahdollista. Aineistosta nousi myös nuoruuden aikaisten opettajien ja opinto-ohjaajien merkitys alan valintaan.

Tarkemmin haastateltavien kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset pääomat eivät näyttäneet siltä, että ne olisivat tukeneet erityisen vahvasti yliopistoon menoa. Kulttuurista pääoma haastateltaville näytti kertyneen pääosin harrastusten kautta ja ainakin taiteellisemmat sekä kirjallisuuteen liittyvät harrastukset ovat saattaneet avittaa jossain määrin yliopistoon sopeutumista. Tätä päätelmää tukee myös Käyhkön (2020) tutkimus. Kyseisessä tutkimuksessa todettiin työläistaustaisten yliopisto-opettajanaisten kohdalla se, että yliopistoon sopeutuivat helpommin ne naiset, joiden perheissä oli arvostettu keskiluokalle tyypillisiä tapoja. Näitä tapoja olivat olleet arvostus sivistystä, kouluttautumista ja lukemista kohtaan, mutta myös kulttuuriharrastukset. (Käyhkö 2020, 17-18.) Edellisen lisäksi kulttuurisen pääoman vaikutukset näkyivät yliopistossa tehdyissä ainevalinnoissa. Tämä ilmeni kuitenkin vain kahden haastateltavan kohdalla. Tällöin perheen arvot olivat määritelleet jossain määrin ainevalintoja. Omilla opinnoilla haluttiin joko ylläpitää vanhemmilta opittuja arvoja tai kotoa omaksettuja arvoja ei koettu omaksi, jolloin opinnoissa oli haluttu tutustua myös vastakkaisiin nä-

kemyksiin. Lisäksi kotoa omaksutuilla asenteilla koettiin olevan vaikutusta siihen, miten omaan opiskeluun suhtauduttiin. Kotikulttuurin vaikutus näkyi myös siten, että vanhempien mielikuvat yliopistosta olivat luoneet epärealistisen kuvan opiskeluelämästä.

Kulttuurisen pääoman vähäisyys tuli myös esille haastateltavien kokeman ulkopuolisuuden ja osattomuuden kautta. Näistä kokemuksista mainitsi puolet haastateltavista, joten tulosten voi katsoa tukeneen jossain määrin aiempia tutkimustuloksia (Käyhkö 2014; Mikkonen & Korhonen 2018; Käyhkö 2020). Ulkopuolisuuden kokemuksia oli syntynyt sen takia, että opiskelutoverit tulivat varakkaammista taustoista tai siitä, että akateeminen maailma koettiin vieraana. Toisaalta tällöin oli koettu myös vieraantuneisuutta opiskelua edeltävään elämään. Ulkopuolisuutta oli aiheuttanut lisäksi haasteet verkostojen luomiseen liittyen. Haasteet luoda verkostoja olivat myös herättäneet kokemuksen, että ala on itselle väärä. Tietynlainen osattomuuden tunne ilmeni vuorostaan yhdellä haastateltavista niin, että luokkataustalla nähtiin olevan vaikutus siihen, että yliopiston piireihin oli hankalaa päästä sisään.

Edellä esitetyt haasteet ulkopuolisuuden ja osallisuuden suhteen saattoivat haastateltavien kohdalla viitata siihen, ettei heidän kulttuurinen pääomansa vastannut täysin yliopistossa edellytetyjä kulttuurisen pääoman muotoja. Sopeutumiseen on tosin voinut vaikuttaa taloudelliset ja sosiaaliset pääomat. Silti naisilta on voinut puuttua tiettyjä kulttuurisen pääoman ominaisuuksia, joita akateemisessa ympäristössä on arvostettu. Aiempi kulttuurinen ympäristö, jossa haastateltavat ovat eläneet ei ole valmistanut akateemiseen maailmaan. Kenties haastateltavien kohdalla kuuluvuuden tunnetta olisi voinut tukea sillä, että heille olisi tarjottu yliopiston puolelta tietoa korkeakoulutukseen liittyvistä tietyistä normeista ja kulttuurista odotuksista, kuten Soria ja Stebleton (2013, 148-150) tutkimuksessaan ovat ehdottaneet. Lisäksi ulkopuolisuuden kokemusta olisi voinut hälventää se, mikäli esimerkiksi samanlaisen taustan omaavat tutorit ja yliopiston henkilökunta toisi tietoisesti näkyviin omia kokemuksiaan yliopistossa opiskelusta ja siellä työskentelystä. Tätäkin Soria ja Stebleton (2013, 149) ovat ehdottaneet yhdeksi ratkaisuksi työläistäustaisten yliopisto-opiskelijoiden sopeutumisen parantamiseksi.

Aiempaan liittyen myös ristiriita kahden erilaisen kulttuurin välissä elämisesti saattoi herättää kokemuksen ulkopuolisuudesta. Ulkopuolisuuden kokemus nosti esille, kuinka pääoman kartuttaminen uusilla asioilla voi vieraannuttaa yksilön aiemmasta elämänpiiristä. Toisella ulkopuolisuutta kokeneista naisista yliopistossa opiskelu oli vieraannuttanut hänet aiemmas-

ta elämänpiiristä sen takia, että opiskelun kerryttämiä kokemuksia ei pystytty jakamaan. Kokemuksia ei pystytty jakamaan, koska kukaan entisessä tuttavapiirissä ei pystynyt niihin samaistumaan. Se, miksi puolet haastateltavista ei vuorostaan tuonut esille vahvoja ulkopuolisuuden kokemuksia tai osattomuutta on hankalampaa päätellä. Kenties kavereiden löytämisellä ja järjestötoimintaan osallistumisella on ollut oma osansa sopeutumisessa. Perhetaustassa on myös voinut olla tekijöitä, jotka ovat sosiaalisen tai kulttuurisen pääoman muodossa tukeneet kuitenkin jollain tapaa sopeutumista yliopistoon.

Vaikka perheen kulttuurisen pääoman vaikutuksen on jo voinut osoittaa edellisten mainintojen myötä, niin vahvimmin sen vaikutus ilmeni kuitenkin suurimmalla osalla siinä, että vanhemmilta oli puuttunut osaaminen neuvoa opiskeluissa. Vanhemmilta puuttui akateemiseen maailmaan sopivaa kulttuurista pääomaa muun muassa tiedon muodossa. Ainoastaan yhdellä vanhemmista oli kesken jäänyt yliopistotutkinto, mikä mahdollisti sen, että vanhempi pystyi tarjoamaan hieman enemmän tietoa yliopistossa opiskelusta. Suurimmalla osalla vanhemmista ilmeni kuitenkin hankaluuksia ymmärtää yliopiston opiskelukulttuuria ja -ympäristöä. Tällöin ei ollut osattu antaa hyödyllisiä neuvoja kouluttautumisen ja opiskelun suhteen. Tästä syystä haastateltavien tukeutuminen vanhempiin opiskeluun liittyvissä asioissa oli vähäisempää.

Se, että haastateltavien vanhemmilla ei ole ollut vahvaa näkemystä ohjata ja neuvoa opintojen suhteen nosti myös esille pakotetut yksilölliset valinnat. Kun haastateltavat kokivat suurimmaksi osaksi olleensa itse vastuussa opinnoista ja opiskelukokemuksista voi sitä perustella sillä, että haastateltavat olivat jo varhaisessa iässä oppineet ottamaan vastuun opiskelustaan. Aineistoni pohjalta voikin pohtia, missä määrin koulun kuuluu olla vastuussa lasten kulttuurisen pääoman kartuttamisesta ja minkälainen vastuu kodilla pitäisi asiaan liittyen olla. Jos kotikulttuurin myötä saadun kulttuurisen pääoman on todettu olevan yhteydessä koulumenestykseen (Naumanen & Silvennoinen 2010, 74-75), niin missä määrin vanhemmille tulisi olla vastuu lasten kulttuurisen pääoman kartuttamisesta? Kodilta saadun tuen on kuitenkin sanottu olevan tärkeä tekijä siinä, miten nuori yleisesti pärjää koulussa (Naumanen 2010, 75). Tulisiko asiaan kenties kiinnittää huomiota laajemmin yhteiskunnallisella tasolla? Esimerkiksi tarjoamalla heikommassa asemassa oleville perheille mahdollisuuksia tehdä asioita, jotka auttavat kasvattamaan perheen lasten kulttuurista pääomaa? Suurin osa haastateltavien vanhemmista oli kuitenkin hyvin kannustavia opiskelun suhteen, mikä on todennäköisesti edesauttanut haastateltavien päätymistä yliopistoon. Kannustavan asenteen

lisäksi voi olla silti tärkeää, että osataan myös ohjata ja neuvoa, jotta tiettyyn päämäärään pääseminen on mahdollista tai vähintään helpompaa.

Koulun merkitystä ohjaamisessa ei saa kuitenkaan unohtaa, saati väheksyä. Tulosten perusteella nuoruuden ajan opettajilla ja opinto-ohjaajilla oli ollut jossain määrin vaikutusta tulevaisuuden valintoihin. Yhden haastateltavan kohdalla opettajan kannustuksella oli ollut selvästi vaikutusta koulutusalan valintaan. Toisaalta opinto-ohjauksessa ilmenneet puutteet ovat saattaneet vaikuttaa niin, ettei kaikkia koulutusmahdollisuuksia ole tullut välttämättä ajatelleeksi. Vaikka kodin sisäisen kulttuurisen pääoman muotoja onnistuttaisiin kartuttamaan, tulee koulujen kykyyn neuvoa oppilaita koulutusalan valinnassa kiinnittää myös huomiota. Toki koulut tekevät tätä jo tälläkin hetkellä neuvoen ja ohjaten nuoria. Sillä, kiinnitetäänkö opetuksessa huomiota arvosanoihin vai kannustamiseen voi olla kuitenkin merkittävä vaikutus erityisesti sellaiselle nuorelle, jolla ei ole mahdollisuutta saada kotoa apua koulutusalan valinnassa.

Yhteiskunnan tarjoamien tukien merkitys valintoihin ja kokemuksiin yliopistossa oli myös nähtävissä, mutta niiden vaikutus ei näyttänyt olevan yhtä vahva kuin perhetaustalla. Yleisesti haastateltavat suhtautuivat myönteisesti opintotukijärjestelmään ja opintotuki nähtiin hyvänä asiana. Sitä pidettiin maailmanlaajuisessa vertailussa hyvänä järjestelmänä ja se oli mahdollistanut osalle yliopistoon lähtemisen. Yhden haastateltavan mielestä opintotukijärjestelmä nykyisellään oli jopa riittävä. Yksittäisinä mainintoina opintotuki oli myös mahdollistanut enemmän vapaa-aikaa ja sen avulla pystyi opiskelemaan ilman töissä käymistä. Aihe herätti silti vähemminkin myönteisiä ajatuksia ja kokemuksia. Suurin osa piti opintotuen määrää pienenä ja puolet haastateltavista koki, ettei tuki riitä elämiseen. Yhden haastateltavan mielestä opintotukijärjestelmä ei kannustanut työntekoon. Muista haastateltavista poiketen yhden naisen kokemukset perustuivat muihin Kelan tukiin, koska hän oli saanut opiskelua varten muita etuisuuksia opintotuen sijaan. Hänen kokemuksensa Kelasta oli myös kriittiset, koska Kelan epäselvät ohjeet olivat aiheuttaneet ylimääräistä paperityötä ja vienyt aikaa.

Edellisten lisäksi yhden haastateltavan kritiikki opintotuen pienuudesta koskien opiskelija tapahtumiin osallistumista nosti esille opintotuessa mahdollisesti olevan eriarvoistavan piirteen, jolla voi olla vaikutusta opiskelukokemukseen. Jos opiskelija elää pääosin opintotuen turvin, rahaa voi olla vähän siihen, että voisi osallistua oman ainejärjestön tapahtumiin. Täl-

lainen voi asettaa opiskelijat eriarvoiseen asemaan mahdollisuuksien suhteen ja herättää pohtimaan, kuinka verkostojen ulkopuolelle jäämisellä voi olla vaikutusta pidemmällä tähtäimellä työllistymismahdollisuuksiin.

Erola (2010, 322) on kuvannut 1990-luvun alun huonoa työmarkkinatilannetta mahdollisuuksien tasa-arvon heikkenemiseen erityisesti naisten kohdalla, koska huonosta tilanteesta huolimatta työssäkäyntiä tukevat instituutiot olivat edelleen toiminnassa. Saman tyyppistä esimerkkiä voi käyttää aineistostani, mutta mukautetusti ja instituution merkitykseen keskittyen. Mikäli valmistumisen kynnyksellä työmarkkinatilanne on huono, voi tällöin vahvemmassa asemassa olla ne opiskelijat, joilla on taloudellisesti ollut mahdollista osallistua eri tapahtumiin yliopistoaikana. Tällöin on pystytty luomaan verkostoja eli kartutettu samalla sosiaalista pääomaa. Aikaisemman tutkimuksen tulokset osoittivat, että työuran alkuvaiheen tilanteella voi olla pitkällä tähtäimellä tärkeä merkitys yksilön sosiaalisen aseman parantamisessa (Erola 2010, 322). Tuolloin avainasemassa ratkaisemaan tilannetta ovat tulosten mukaan erityisesti työmarkkinat, koska muuten instituutioiden teot voivat jäädä tehottomiksi (Erola 2010, 322).

Työmarkkinoiden tärkeästä osasta huolimatta, opintotukea voisi silti olla hyvä pohtia uudella tavalla ja miettiä, miten sen avulla voisi vähentää epätasa-arvoa opiskelijoiden välillä. Esimerkiksi opintolainaosuuden kasvattaminen suhteessa opintorahaan sekä asumistukeen ei välttämättä auta, koska moni saattaa pelätä opintolainan nostamista. Lainaosuuden kasvattamisen myötä lainaa voitaisiin myös käyttää yhä enemmän vain pakollisiin menoihin. Tällöin tapahtumiin osallistumiseen ei edelleenkään tulisi olemaan taloudellista mahdollisuutta. Sopivilla muutoksilla opintotuki voisi edistää paremmin sosiaalisen pääoman karttumista ja siten myöhempiä työllistymismahdollisuuksia niiden opiskelijoiden kohdalla, joiden luokkatausta ei tarjoa etukäteen valmiuksia pärjätä akateemisessa maailmassa.

Yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde nousi myös esille, kun suurin osa haastateltavista kertoi rahoittaneensa opintoja opintotuen lisäksi muilla keinoin. Vastauksista ilmeni, että vähintään puolet naisista oli rahoittanut opiskelujaan töitä tekemällä. Kaikki eivät kuitenkaan tuoneet esille tekivät he töitä opiskelujen ohessa. Neljän haastateltavan vanhemmat olivat joko tukeneet taloudellisesti tai vähintään luvanneet auttaa tarvittaessa ja yksi haastateltavista oli saanut taloudellista tukea puolisoiltaan. Yhden haastateltavan kohdalla opintoja oli myös rahoitettu säästöillä. Naiset eivät tuoneet esille, oliko työnteko vaikuttanut opiskeluun.

Tästä olisikin voinut olla syytä kysyä tarkemmin. Vastaukset toivat kuitenkin esille sen, ettei kukaan haastateltavista tukeutunut pelkästään yhteiskunnan etuuksiin. Turvana oli vähintään se, että vanhemmat olivat valmiita auttamaan, mikäli tulisi taloudellisesti tiukempaa. On todettu, että yksilön vastuun lisäämisen myötä vastuu jakautuu eri tahoille, mutta lopullinen vastuu omasta elämästä on vain yksilöllä itsellään (Saaristo & Jokinen 2004, 265). Haastateltavieni kohdalla samanlaista vastuun jakautumista ilmeni ja sen voi jossain määrin nähdä osoituksena yhteiskuntamme yksilökeskeisemmästä luonteesta.

Vanhempien taloudellisella pääomalla saattoi olla myös jonkinlaista vaikutusta opiskelukokemukseen. Tämä siitä syystä, että osa vanhemmista pystyi tukemaan lapsiaan taloudellisesti. Tätä käsiteltiin haastatteluissa kuitenkin hyvin vähän, joten en pysty aineistoni pohjalta tekemään asiasta vahvoja päätelmiä. Mahdollisesti vanhempien taloudellinen pääoma ja heidän tarjoama tuki on kuitenkin voinut helpottaa jossain määrin osan haastateltavien taloudellisia huolia. Aiheen tarkastelu luokkataustan kautta toi myös esille opintotuen toisen eriarvoistavan puolen. Kaikilla ei nimittäin ole mahdollisuutta saada taloudellista tukea vanhemmiltaan tai mahdollisuutta tehdä tai ylipäätään päästä töihin opiskelujen ohella. Nämä asiat voivat kasvattaa opiskelijoiden välistä eriarvoisuutta, koska yksistään opintotuella pärjääminen on monelle haastavaa. Taloudelliset ongelmat voivat vuorostaan heijastua opiskeluun ja huonontaa yleisesti kokemusta opiskeluajasta.

Kaiken kaikkiaan aineistostani nousseet keskeisimmät tulokset vahvistivat sitä näkökulmaa, että luokkatausta näkyy yksilön opiskelua koskevissa valinnoissa ja kokemuksissa. Erityisesti kulttuurisen pääoman muodolla näyttää olevan vaikutusta opiskeluun liittyviin valintoihin ja yleiseen yliopistokokemukseen. Mikäli kotoa saatu kulttuurinen pääoma ei vastaa yliopistossa tarvittavia kulttuurisen pääoman muotoja, niin se voi herättää muun muassa ulkopuolisuuden ja osattomuuden tunteita. Toisekseen tulokset kertoivat siitä, että kouluilla on olennainen tehtävä siinä, ettei nuoren luokkatausta vaikutta niin vahvasti myöhemmin koulutusalan valintaan. Luokkataustan vaikutus näkyi myös puhuttaessa Kelasta ja opintotuesta. Se, että opintotuki oli mahdollistanut osalle yliopistoon lähtemisen osoittaa Kelan tärkeän roolin tarjota luokkataustasta riippumatta jokaiselle opiskella haluamaansa alaa. Lisäksi aineisto osoitti lievästi, että Kelalla olisi mahdollisuus tukea vielä enemmän opiskelukokemusta ja kasvattaa opiskelijan sosiaalista pääomaa, jos opintotuen määrää korotettaisiin. Näin eri luokkataustoista tulevien opiskelijoiden välillä ilmenevää epätasa-arvoa mahdollisuuksien suhteen voitaisiin entisestään lieventää. Yksilöllisyys ja yksilölliset valinnat nousi-

vat vuorostaan aineistosta esille melko monimutkaisena ilmiönä. Haastateltavat kokivat tehneensä itsenäisesti monia valintoja ja olevansa vastuussa monista opiskeluajan kokemuksista. Kuitenkin monen valinnan ja kokemuksen taakse näytti aineiston pohjalta nivoutuvan hyvin erilaisia syitä. Etenkin haastateltavien kulttuurisen pääoman erilaisuus suhteessa yliopistokulttuuriin nosti esille sen, miten luokkatausta oli tietyllä tavalla johtanut haastateltavia tekemään yksilöllisiä valintoja.

5.2. Tutkielman anti ja jatkotutkimusaiheita

Tutkielmani tarkoituksena oli tuoda esille, millä eri tavoin luokkatausta tulee esille yliopisto-opiskelijoiden valinnoissa ja kokemuksissa. Luokkataustan merkitystä selvitin Bourdieun pääomien avulla sekä tarkastellen sitä, miten paljon yksilölliset valinnat vaikuttivat valintoihin ja kokemuksiin. Mielestäni onnistuin selvittämään näitä asioita ja tulokset antoivat viitteitä sille, että luokkataustalla on merkitystä opiskelua koskeviin valintoihin ja kokemuksiin. Toki voi kyseenalaistaa sitä, selvitinkö yhdellä tutkielmalla liian monen eri tekijän vaikutuksia. Tiivistämiselle olisi ollut varmasti aihetta. Koen kuitenkin, että tutkielmani herättelee pohtimaan uusia tapoja, joilla voisimme vähentää luokkataustan vaikutusta silloin, kun nuori valitsee koulutusalaan. Lisäksi tutkielmani saa mielestäni pohtimaan uusia keinoja liittyen siihen, miten voisimme välttää sen, ettei yliopistokokemukset olisi jatkossa riippuvaisia luokkataustasta. Kodin vaikutusta myöhempään elämään ei varmasti koskaan voi täysin poistaa, mutta vanhempien sosiaalisen aseman vaikutusta lapsen asemaan aikuisuudessa voi todennäköisesti vielä parantaa. Moni haastateltavista oli joutunut tekemään itse valintoja opiskeluun liittyen jo varhaisesta iästä lähtien ja tähän olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Jatkossa voisi olla mielenkiintoista selvittää, miten luokkakysymykset otetaan huomioon nykyisten kouluikäisten kohdalla.

Tulosten pohjalta opintotukijärjestelmässä osoittautui olevan myös asioita, jotka voivat ylläpitää epätasa-arvoa yliopisto-opiskelijoiden välillä. Tähän liittyen voisi olla kiinnostavaa tutkia tarkemmin, minkälainen yhteys opintotuella ja sosiaalisen aseman parantamiselle on. Kun tutkielmani aineisto oli hyvin pieni, niin jatkossa aihettani voisi olla hyvä tarkastella vielä laajemmin. Tällöin tutkimukseen voisi ottaa lisäksi opiskelijoita, joiden vanhemmat ovat käyneet yliopiston. Tämä antaisi vielä tarkempaa tietoa luokkataustan vaikutuksesta. Tällöin olisi mahdollista vertailla eri taustoista tulevien ajatuksia liittyen siihen, miten luokkatausta ja yksilölliset valinnat ovat vaikuttaneet kokemuksiin ja valintoihin yliopistossa. Li-

säksi olisi mielenkiintoista selvittää tieteenalojen välillä ilmeneviä eroja siinä, miten paljon yksilöllisten valintojen merkitystä korostetaan suhteessa luokkataustaan. Aineistoni antoi jo tästä pieniä viitteitä, koska oma luokkatausta vaikutti tulevan näkyvämmäksi, jos ympärillä olevissa opiskelijoissa oli paljon varakkaammista taustoista tulevia. Luotettavamman tuloksen saamiseksi kysymystä täytyisi kuitenkin selvittää enemmän.

LÄHDELUETTELO

- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1995). *Nykyajan jäljillä*. Tampere: Vastapaino.
- Blom, R. (1999). *Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta*. Helsinki: Gaudamus.
- Bourdieu, P. & Wacquant, J.D. (1995). *Refleksiiviseen Sosiologiaan*. Joensuu University Press Oy.
- Bourdieu, P. (1985). *Sosiologian Kysymyksiä*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen Käytännöllisyys*. Tampere: Vastapaino.
- Erola, J. (2010). *Kohorttien väliset liikkuvuuserot: Haaste suomalaisen yhteiskunnan avoimuudelle*. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(3), 318-323.
- Haettu 15.4.2020 osoitteesta: <http://www.julkari.fi/handle/10024/100252>
- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010). Teemahaastattelu: Opit ja Opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I* (s. 28-38). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Graham, H. (2007). *Unequal lives: Health and socioeconomic Inequalities*. Open University Press.
- Hermunen, H. (1984). *Oppilaiden sosiaalinen tausta 1980*. Tutkimuksia Nro 11. Helsinki: Tilastokeskus.
- Hirvonen, S. (2018a). ”*Tutkimus: Valtaosa suomalaisista painottaa yksilön omaa vastuuta hyvinvoinnistaan*”.
- Yle Uutiset, 4.2.2018. Haettu 1.10.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10057951>.
- Hirvonen, S. (2018b). ”*Karjalainen: Naisten ja miesten koulutusero kasvaa edelleen – Naisten enemmistö on miehiä koulutetumpi Suomessa*”. Yle Uutiset, 8.3.2018. Haettu 2.10.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10106705>.
- Jakonen, M. (2014). *Uusi työ ja prekarisaatio – Työn muutosten vaikutukset suomalaiseen hyvinvointivaltioon ja poliittiseen järjestäytymiseen*. *Tiede & Edistys*, 39(4), 287-320.
- Jakonen, M. (2020). *Konflikti: Talous ja politiikka*. Helsinki: Into.
- Jyväskylän yliopisto (2019). *Tietosuojailmoitus*. Haettu 9.1.2020 osoitteesta

<https://www.jyu.fi/fi/tutkimus/tutkimuspalvelut/tutkimushallinto/tutkimusetiikan-tukipalvelut/ihmistieteiden-eettinen-toimikunta/tee-lausuntopyynto/lausuntopyynnnon-liitteet/tieteellisen-tutkimuksen-tietosuojailmoitus>

Kangasvieri, F. (2020). ”Opintotuen kiristyvät tulorajat pakottavat kieltäytymään töistä: ”Miksi opiskelijoiden täytyy olla köyhiä”, kysyy opiskeleva Hermann Harju”. Yle Uutiset, 24.3.2020. Haettu 25.3.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11264127>

Kauranen, R. & Lahikainen, L. (2016). Luokan äänen ja hiljaisuuden muodostuminen rakenteellisesti ja kokemuksellisesti. Teoksessa A-H., Anttila, R., Kauranen, K., Launis & J., Ojajärvi (toim.), *Luokan ääni ja hiljaisuus – Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa* (s. 46-87). Tampere: Vastapaino.

Kela (2017a). ”Opintotukeen ja opiskelijoiden asumisen tukeen muutoksia” 1.8.2017. Haettu 23.3.2020 osoitteesta

https://www.kela.fi/ajankohtaista-opiskelijat/-/asset_publisher/I7X3vuEkReGH/content/opintotukeen-ja-opiskelijoiden-asumisen-tukeen-muutoksia-1-8-2017?_101_INSTANCE_I7X3vuEkReGH_redirect=%2Fajankohtaista-opiskelijat

Kela (2017b). ”Syksyn opintolainan voi nostaa 1.8. alkaen”. Haettu 23.3.2020 osoitteesta https://www.kela.fi/ajankohtaista-henkiloasiakkaat/-/asset_publisher/kg5xtoqDw6Wf/content/syksyn-opintolainan-voi-nostaa-1-8-alka-2

Kela (2020). *Opintoetuksien infoesite*. Haettu 23.3.2020 osoitteesta

<https://www.kela.fi/documents/10180/681919/Optuinfo.pdf/d3f6399c-c718-4057-81ae-88e525e099f8>

Kela (2019). *Asumistuki opiskelijalle*. Haettu 23.3.2020 osoitteesta

<https://www.kela.fi/asumiseen-tukea-opiskelijalle>

Käyhkö, M. (2006). *Siivoojaksi oppimassa - Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu: Yliopistopaino.

Käyhkö, M. (2014). *Kelpaanko? Riitänkö? Kuulunko? Työläistaustaiset naiset, yliopisto-opiskelu ja luokan kokemukset*. Sosiologia, 1/2014, 4-20.

Käyhkö, M. (2020): *"Osaanko mä nyt olla tarpeeks yliopistollinen?" Työläistaustaiset yliopisto-opettajanaiset ja luokan kokemukset*. Sosiologia 1/2020, 7-25.

Lempiäinen, K. (2014). Akateeminen työ, toimijuus ja sukupuoli. Teoksessa K., Lempiäinen & T., Silvasti (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet -Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Länkinen, T. (2013). *"Tutkija tasavertaisuuden tilasta: Suomesta "yksilökeskeinen voittajien yhteiskunta" "*. Yle Uutiset, 27.11.2013. Haettu 1.10.2019 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-6955677>

Mikkonen, S. & Korhonen, V. (2018). *Työläistaustaiset yliopisto-opiskelijat ja koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018: 4. Lönnberg Print & Promo.

Mäntylä, J-M. (2019). *"Opintotuki on tänään suurimmaksi osaksi velkaa – ja sitä otetaan ennätystahtia"*. Yle Uutiset, 13.5.2019. Haettu 25.3.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10781055>

Naumanen, P. & Silvennoinen, H. (2010). Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (s. 68-88). Helsinki: Gaudeamus.

Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa J., Ruusuvuori, P., Nikander & M., Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 432-445). Tampere: Vastapaino.

Nummenmaa, T., Koivisto, T., Koskinen, A., Taavila, U., Toivainen, P. & Vikman, T. (1973). *Sosiaalisen Taustan Vaikutus Koulutusteiden Valintaan*. Tampereen Yliopiston Psykologian Laitos.

Ojajärvi, J., Mäkinen, K., Launis, K., Lamberg, E., Lahikainen, L., Kauranen, R., Bergroth, H. & Anttila, A-H. (2016). Miten Suomi muuttui 2000-luvulle tultaessa? Teoksessa A-H., Anttila, R., Kauranen, K., Launis & J., Ojajärvi (toim.), *Luokan Ääni ja Hiljaisuus – Yhteiskunnallinen Luokkajärjestys 2000-luvun Alun Suomessa* (s. 28-45). Tampere: Vastapaino.

Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017) Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa M., Hyvärinen, P., Nikander & J., Ruusuvuori, *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 413-426). Tampere: Vastapaino.

- Reay, D. (2004). Gendering Bourdieu's concepts of capitals? Emotional capital, women and social class. Teoksessa L., Adkins & B., Skeggs, *Feminism after Bourdieu* (s. 57-74). Oxford: Blackwell Publishing.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2017) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa M., Hyvärinen, P., Nikander & J., Ruusuvuori, *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 46-83). Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. (2017). Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M., Hyvärinen, P., Nikander & J., Ruusuvuori, *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 427-442). Tampere: Vastapaino.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset – Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Tallinna: Gaudeamus.
- Saaristo, K. & Jokinen, K. (2004). *Sociologia*. Helsinki: WSOY.
- Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Silvasti, T., Lempiäinen, K. & Kankainen, T. (2014). Eriarvoisuuden uudet paikat. Teoksessa K., Lempiäinen & T., Silvasti (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet: Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino
- Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa M., Ilmo (toim.), *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* (s.33-48). Helsinki: Gaudeamus.
- Skeggs, B. (2014). *Elävä luokka*. Helsinki: Vastapaino.
- Skeggs, B. (2004). Exchange, value and affect: Bourdieu and 'the self' Teoksessa L., Adkins & B., Skeggs, *Feminism after Bourdieu* (s.75-95). Oxford: Blackwell Publishing.
- Soria, K.M. & Stebleton, M.J. (2013). *Social capital, academic engagement, and sense of belonging among working-class college students*. College Student Affairs Journal, 31(2), 139-152.
- Tietoarkisto (2020). *Tunnisteellisuus ja anonymisointi*. Haettu 9.1.2020 osoitteesta <https://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html#mita-on-henkilotieto>
- Tilastokeskus (2019). *"Naiset suorittivat lähes 60 prosenttia kaikista yliopistotutkinnoista vuonna 2018"*. Haettu 2.10.2019 osoitteesta

http://www.tilastokeskus.fi/til/yop/2018/yop_2018_2019-05-09_tie_001_fi.html

Tilastokeskus (2020). ”Työssäkäyvien opiskelijoiden osuus ennallaan” Haettu 29.4.2020 osoitteesta https://www.stat.fi/til/opty/2018/opty_2018_2020-03-12_tie_001_fi.html

Tolonen, T. (2008) Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Teoksessa T., Tolonen (toim.), *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (s. 8-17). Tampere: Vastapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Webb, J., Schirato, T. & Danaher, G. (2002). *Understanding Bourdieu*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.